

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

**RADA EURÓPY A JEJ AKTUÁLNE PÔSOBENIE V OBLASTI
RODOVEJ ROVNOSTI**

Bakalárska práca

Študijný program: Európske štúdia

Školiace pracovisko: Katedra politológie a európskych štúdií

Školiteľka: Mgr. Radoslava Brhlíková, PhD.

Nitra 2011

Katarína Benediková

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som sa rada poďakovala vedúcej svojej bakalárskej práce Mgr. Radoslave Brhlíkovej, PhD., za odborné vedenie a cenné rady pri písaní práce. Svojím blízkym ďakujem za podporu.

ABSTRAKT

BENEDIKOVÁ, Katarína: Rada Európy a jej aktuálne pôsobenie v oblasti rodovej rovnosti [Bakalárska práca] Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta; Katedra politológie a európskych štúdií. Školiteľka: Mgr. Radoslava Brhlíková, PhD. Nitra 2011, 47s.

Hlavnou témou práce je rovnosť medzi mužmi a ženami. Práca je rozdelená do dvoch hlavných kapitol. Prvá kapitola sa vo všeobecnosti venuje základným pojmom rodovej rovnosti, ako sú pohlavie a rod. Rovnako venuje pozornosť prístupom k rodovej rovnosti. Ďalšia časť kapitoly sa zaoberá diskrimináciou z dôvodu pohlavia. Definuje, kedy sa jedná o priamu a nepriamu diskrimináciu a popisuje aj diskrimináciu prostredníctvom médií a jazyka. Tretia podkapitola bližšie definuje zápas sufražetiek o volebné právo žien. Posledná časť prvej kapitoly venuje pozornosť feminizmu, feminizmu v medzinárodných vzťahoch a rovnako aj mužskému pohľadu na feminizmus. Druhá kapitola práce sa venuje konkrétne Rade Európy a jej pôsobeniu v oblasti rodovej rovnosti. Zastúpeniu žien a mužov v inštitúciách Rady. Sú tu spomínané deklarácie a odporúčania, ktoré Rada prijala v tejto oblasti. Pozornosť je venovaná aj Európskemu dohovoru o ľudských právach, konkrétne článku 14 o zákaze diskriminácie. Posledná časť práce je venovaná prípadom Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý rozhodoval v oblasti diskriminácie z dôvodu pohlavia. Významom práce je poukázanie na pretrvávajúce rodové rozdiely aj napriek neustálemu prijímaniu nových opatrení.

Kľúčové slová : Rada Európy, rodová rovnosť, feminizmus, Európsky súd pre ľudské práva

ABSTRAKT

BENEDIKOVÁ, Katarína: The Council of Europe and its actual effect on gender equality [Bachelor thesis] Constantine the Philosopher University in Nitra. Faculty of Arts; Department of Political Science and European Studies. Trainer: Mgr. Radoslava Brhlíková, PhD. Nitra 2011,47s.

The main theme of the thesis is equality between men and women. The thesis is divided into two main chapters. The first chapter generally deals with basic concepts of gender equality, which are sex and gender. It also pays attention to the approaches to gender equality. Another part of the chapter deals with sex discrimination. It defines when it comes to direct or indirect discrimination and also describes discrimination through the media and language. The third subsection defines closer the struggle of suffragettes for women's suffrage. The last section addresses the main chapters of feminism, feminism in international relations and also a male perspective on feminism. The second main chapter of the work is devoted specifically to the Council of Europe and its influence on gender equality. Documents like declarations and recommendations adopted by the Council in this area are mentioned in this chapter as well. Attention is given to the European Convention on Human Rights, particularly Article 14 prohibiting discrimination. The last part is devoted to the European Court of Justice, ruling on sex discrimination. The aim of my work is to show the persistence of gender differences despite the continuous implementation of new measures.

Keywords: Council of Europe, gender equality, feminism, European court of human rights

OBSAH

<i>ÚVOD</i>	Error! Bookmark not defined.
Rodová rovnosť - základné pojmy.....	10
1.1 Gender mainstreaming –uplatňovanie rodového hľadiska	12
1.2 Diskriminácia z dôvodu pohlavia.....	15
1.3 Politický zápas o volebné právo žien	17
1.4 Feminizmus	22
2. Rada Európy a rodová rovnosť	27
2.1 Zastúpenie žien a mužov v inštitúciách Rady Európy	28
2.2 Európsky dohovor o ľudských právach.....	30
2.3 Dokumenty Rady Európy k rodovej rovnosti.....	32
2.3.1 Odporúčania	34
2.4 Rozsudky Európskeho súdu pre ľudské práva v oblasti rodovej rovnosti	38
<i>ZÁVER</i>	42
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	44

ÚVOD

Boj o rovnosť medzi mužmi a ženami sa odohráva už celé stáročia. Rodová rovnosť alebo rovnaké zaobchádzanie s mužmi a so ženami je v súčasnosti veľmi diskutovanou témou. Je to spôsobené spoločenskými zmenami, ktoré sa udiali počas vývoja spoločnosti. Ženy v súčasnej spoločnosti majú oveľa lepšie a prístupnejšie možnosti sebarealizácie ako ženy povedzme v staroveku antickom Grécku alebo dokonca v stredoveku. Avšak ešte stále sú tu obmedzenia, ktoré bránia nastoleniu úplnej rodovej rovnosti vo všetkých sférach života. Rovnosti ako takej sa venuje aj mnoho teoretikov. Môžeme spomenúť napríklad Rawlsovu teóriu spravodlivosti alebo Dworkinov egalitaristický prístup k rovnosti.

Cieľom práce je zmapovať angažovanie sa Rady Európy v oblasti rodovej rovnosti. Chceli sme zistiť, či Rada Európy prijíma dostatočné množstvo opatrení pre zavádzanie rodovej rovnosti. Tiež sme sa snažili zistiť, či poskytuje dostatočnú platformu na diskusiu medzi členskými štátmi o problémoch, ktoré súvisia s rodovou rovnosťou. Predpokladáme, že Rada Európy sa aktívne angažuje v oblasti rodovej rovnosti. Pre vypracovanie práce sme použili metódu obsahovej analýzy odbornej literatúry a relevantných dokumentov, ktoré sa zaoberajú zadanou témou

V prvej kapitole práce sa zaoberáme rodovou rovnosťou. Táto kapitola približuje čitateľovi pojmy ako rod a pohlavie a vysvetľuje rozdiely medzi nimi. Hovorí tiež, že je potrebné vytvoriť diskusiu o tom, ako by sa mali zmeniť štruktúry v spoločnosti, aby došlo k odstráneniu hierarchického vzťahu medzi mužmi a ženami. V tejto časti práce je podkapitola, ktorá sa venuje diskriminácii z dôvodu pohlavia. Táto diskriminácia úzko súvisí s rodovou rovnosťou, pretože v tejto oblasti sú diskriminované najmä ženy. V tejto časti sa venujeme aj termínu gender mainstreaming, čo znamená uplatňovanie rodového hľadiska v praxi. Ide napríklad o uplatňovanie rodového hľadiska v zamestnaneckej politike rôznych organizácií. To znamená, že rodové otázky v organizácii zohrávajú dôležitú úlohu a dotýkajú sa rovnako mužov ako aj žien. Rozoberáme i zápas o volebné právo žien, ktorý ako môžeme konštatovať, v značnej miere podnietil diskusiu o rodovej rovnosti. Opisujeme, ako sufražetky bojovali niekedy až militantným spôsobom o to, čo dnes my ako ženy považujeme za samozrejmosť. Poukazujeme na to, že ako zástankyne volebného práva pre ženy boli väznené a môžeme konštatovať, že aj mučené kvôli právu voliť. Po získaní volebného práva

a jeho rozšírení sa sympatizantky tohto hnutia sústredili na boj za získanie rovnakých možností, ako majú muži. Približujeme i feministickú ideológiu. Vo veľkej miere sa orientujeme na poznatky A. Heywooda a jeho vnímanie feministickej ideológie.

Rodovou rovnosťou sa zaoberajú rôzne organizácie na medzinárodnej úrovni. Či už ide o Európsku úniu, o Radu Európy alebo napríklad o Organizáciu Spojených národov. Tieto organizácie prijímajú rôzne rezolúcie, správy o pokroku alebo deklarácie venované oblasti rodovej rovnosti. V druhej kapitole práce približujeme čitateľovi konkrétne Radu Európy a jej angažovanie v tejto oblasti. Venujeme sa inštitúciám v rámci Rady Európy, ktoré sa snažia o zavádzanie rodovej rovnosti. Rada Európy vytvorila pre túto problematiku Výbor pre rovnosť medzi mužmi a ženami. Tento Výbor je za svoju činnosť priamo zodpovedný Výboru ministrov, ktorému adresuje svoje správy a závery. Členmi tohto Výboru sú kandidáti vlád jednotlivých členských krajín, ktorí musia byť odborníkmi na danú problematiku. Dôležitým cieľom, ktorý si tento Výbor stanovil je dosiahnutie de facto rovnosti medzi mužmi a ženami, pretože podľa odborníkov sa v tejto oblasti dosiahla zatiaľ len rovnosť de iure. Výbor je poverený organizovaním medzivládnych konferencií, venovaných téme rodovej rovnosti.

V ďalšej časti práce sme venovali pozornosť Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv ako aj tomu, čo predchádzalo prijatiu tohto Dohovoru. Rozobrali sme článok 14, ktorý pojednáva o zákaze diskriminácie z dôvodu pohlavia, rasy, jazyka, náboženstva či politického presvedčenia. Ďalšími dôležitými dokumentmi prijatými v tejto oblasti sú deklarácie a odporúčania, ktoré boli prijaté v rámci presadzovania rodovej rovnosti, či už Parlamentným Zhromaždením alebo Výborom ministrov. V práci uvádzame obsah dvoch najdôležitejších deklarácií, ktoré prijal Výbor ministrov v tejto oblasti. Pozornosť sme zamerali aj na Odporúčania, ktoré sa týkajú najmä postavenia žien v médiách a participácie žien na politickom a verejnom živote v členských krajinách Rady Európy. Na základe odporúčania (2003) 3 bol uskutočnený monitoring v rámci Rady Európy, ktorý sa zaberá zastúpením žien a mužov v inštitúciách Rady Európy. V našej práci sme analyzovali niektoré údaje, ktoré boli v rámci tohto monitoringu zistené. Posledná časť druhej kapitoly je venovaná rozsudkom Európskeho súdu pre ľudské práva, ktoré sa týkajú porušení článku 14 Európskeho Dohovoru o ochrane ľudských práv. Môžeme konštatovať, že rozsudky, ktoré sme si vybrali pre našu prácu, sa týkajú rôznych aspektov porušovania článku 14. Napríklad prípad M. Fogarty v. Veľká Británia pojednáva o sexuálnom obťažovaní, na

základe ktorého sa sťažovateľke zhoršili vzťahy v zamestnaní a ona dostala výpoveď. Ďalší prípad Schuler – Zraggen v. Švajčiarsko sa týka ženy, ktorá mala opustiť zamestnanie po tom, ako sa stala matkou. Posledný prípad Abdulaziz, Cabales, Balkandali v. Veľkej Británie pojednáva o porušení článku 14 v súvislosti s článkom 6, ktorý sa zaoberá právom na rodinný život. V tomto prípade bola zamietnutá žiadosť o povolenie na pobyt pre manželov sťažovateľiek. Súd konštatoval, že vyhostenie manželov sťažovateľiek bolo diskrimináciou z dôvodu pohlavia pri zabezpečovaní práva sťažovateľiek na rodinný život.

Problémom implementácie rodovej politiky a celkovo rodovej rovnosti sa zaoberá veľa slovenských autoriek, ktoré pôsobia v rámci rôznych združení. Môžeme konštatovať, že najznámejším združením na Slovensku je záujmové združenie žien ASPEKT. Toto združenie vydáva vlastné publikácie a časopisy, ktoré sa zaoberajú rodovou rovnosťou, feminizmom ako aj výchovou detí k rodovej rovnosti. V rámci tohto združenia pôsobia známe autorky Jana Cviková, Jana Juráňová, Ľubica Kobová a ďalšie. Taktiež nezávislá feministická organizácia EsFem sa venuje otázke rodovej rovnosti vo výchove a vzdelávaní, gender mainstreamingu, rodovej rovnosti na trhu práce. Rovnako ako ASPEKT, s ktorým spolupracuje, vydáva táto organizácia publikácie zamerané na rodovú rovnosť a gender mainstreaming, čiže na uplatňovanie rodového hľadiska. V rámci tejto organizácie pôsobia autorky ako Jarmila Filadelfiová, Monika Bosá, Katarína Minarovičová. Zo zahraničných autorov sme sa v práci odkazovali na diela napríklad Barbari Stiegler, ktorá sa zaoberá konkrétne stratégiou gender mainstreamingu. Feministickú teóriu sme študovali z diel Andrewa Heywooda, Herty Nagl Docekalovej a rovnako aj z diel vyššie spomínaných autoriek. Pri druhej kapitole sme využívali najmä internetové zdroje. Avšak väčšinou tieto internetové zdroje predstavovali brožúry, ktoré sú uverejnené na internete. Prípadne sme čerpali konkrétne z web stránky Výboru pre rovnosť medzi mužmi a ženami.

Rodová rovnosť - základné pojmy

Podľa Rady Európy „*rovnosť žien a mužov znamená rovnaké zviditeľnenie, rovnakú právomoc a rovnakú účasť mužov i žien vo všetkých oblastiach života.*“¹ Napriek tomu, rovnosť mužov a žien v spoločnosti je stále diskutovanou témou a stala sa predmetom štúdia teórie feminizmu.

Feminizmus rozlišuje pohlavie a rod. Podľa predstaviteľov feminizmu „pohlavie“ označuje biologické faktory, ktoré odlišujú muža od ženy, a ktoré sa nedajú zmeniť. „Rod“ je kultúrny pojem označujúci rôzne role, ktoré spoločnosť pripisuje mužom a ženám, a tak rozlišuje ženské a mužské stereotypy. Feministky trvajú na tom, že medzi pohlavím a rodom neexistuje logická väzba a zdôrazňujú, že rodové rozdiely, ktoré každému jedincovi vnútila spoločnosť sú čisto kultúrne. Muži a ženy sa majú posudzovať ako osobnosti a nie na základe pohlavia. Rodové rozdiely sú umelé a dajú sa odstrániť.² Ako tvrdí Simon de Beauvoir: „*Ženou sa nik nenarodí: stáva sa ňou.*“³

Rodová rovnosť znamená rovnaké zaobchádzanie s mužmi a so ženami. Môže to znamenať aj zaobchádzanie, ktoré je rozdielne, ale z hľadiska práv, výhod, možností, povinností je rovnocenné. Rawls vo svojej Teórii spravodlivosti uvádza, že rovnosť je stav, ktorý by mal vznikáť bez ohľadu na rasový, etnický pôvod človeka, sexuálnu orientáciu, sociálnu triedu. Mieru uplatnenia a úspešnosti každého jednotlivca by mali určovať schopnosti a úsilie jednotlivca a nie jeho sociálne zázemie a rodové role. Rawls taktiež tvrdí, že spoločnosť by nemala odrážať rozdiely medzi ľuďmi pri priznávaní ich práv a slobôd.⁴ Existujú dva prístupy k rodovej rovnosti, a to rovnosť príležitostí a rovnosť výsledkov. Rovnosť príležitostí znamená odstraňovanie akýchkoľvek bariér, ktoré vznikajú na základe rodovej diskriminácie alebo na základe rodových rozdielov. Je to teória, na základe ktorej môžu ľudské bytosti slobodne rozvíjať svoje schopnosti a využívať možnosti v ekonomickom, politickom a sociálnom živote.⁵

Rovnosť výsledkov je rásnejší prístup k rodovej rovnosti. Zamiera sa na konečné výsledky. V najradikálnejšom zmysle rovnosť výsledkov znamená, že každý

¹ Rada Európy: Gender Mainstreaming : Conceptual Framework, Methodology and Presentation of Good Practises, 1998

² Heywood, A. Politické ideologie, s. 213

³ Beauvoir, S.: Druhé pohlavie s.5

⁴ Rawls, J.: Teorie spravodlnosti, s. 179 - 180

⁵ Porubánová, S. Realita a výzvy rodovej rovnosti na Slovensku, s. 5

skončí s rovnakou úrovňou zdrojov. Egalitaristický čiže rovnostársky prístup k rovnosti výsledkov obhajuje rovnosť zdrojov v oveľa väčšej miere, ako v skutočnosti existuje v nerovnej spoločnosti a poskytuje argumenty pre politiku redistribúcie. Dworkin sa podobne ako Rawls domnieva, že spoločnosť s jednotlivcami nejedná ako s rovnými, pokiaľ medzi nimi nie sú rozdeľované obmedzené zdroje spravodlivým spôsobom.⁶ Feministický prístup k rovnosti výsledkov je založený na rovnosti mužov a žien a vychádza z toho, že ženy aj muži majú rovnaké schopnosti, a tým pádom majú mať obidve pohlavia prístup k rovnakým príležitostiam a majú sa hodnotiť rovnako.⁷

Rodová rovnosť bola v Európe veľmi dlhý čas definovaná ako poskytovanie rovnakých práv ženám a mužom *de iure*, čo znamenalo rovnaké podmienky, rovnaké príležitosti, rovnaké zaobchádzanie vo všetkých oblastiach života. Dnes už neplatí, že rovnosť *de iure* vedie automaticky aj k rovnosti *de facto*, pretože životné podmienky mužov a žien sú veľmi rozdielne, a to najmä kvôli tomu, že ženy plnia funkciu matky a rodičky.⁸

Vzťah medzi pohlaviami zahŕňa nerovné vzťahy síl, ktoré sú späté s mužskou nadradenosťou a ženskou podradenosťou v jednotlivých sférach života. Podľa feminizmu verejná sféra života zhrňajúca politiku, prácu, umenie, literatúru bola doménou mužov a ženám bola vydedená privátna sféra, ktorú tvorila domácnosť a rodina. A keďže politika bola doménou mužov, úloha ženy a otázky sexuálnej rovnosti mali veľmi malý, priam až žiadny politický význam.⁹

Pri otázke rovnosti pohlaví je potrebné vytvoriť diskusiu o tom, ako treba postupovať, aby sa zmenili štruktúry spoločnosti, ktoré pomáhajú k udržiavaniu nerovnomerného pomeru síl medzi mužmi a ženami. Tiež je potrebné dosiahnutie lepšej vyváženosti v mužských a ženských hodnotách. Dôležitým problémom je hierarchia pohlaví, preto je potrebné zabezpečiť, aby sociálna konštrukcia vyčlenila priestor pre rozdiely a vylúčila akékoľvek zmienky o hierarchii, ktorá by umiestňovala mužov vyššie ako ženy.¹⁰

Medzi dôležité ciele politiky rodovej rovnosti patrí efektívne rešpektovanie, ochrana a presadzovanie práv žien aj mužov a nevyhnuté prijímanie opatrení, ktoré k tomu povedú. Tiež je dôležité bojovať proti zasahovaniu do dôstojnosti a slobody

⁶ Kis, J.: Současná politická filosofie, s.27

⁷ Glosár rodovej terminológie Dostupný na <http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1&vid=175> 12.03.2011

⁸ Mainstreaming, Záverečná správa o aktivitách skupiny špecialistov pre mainstreaming,

⁹ Citované podľa: Hyewood, A. Politické ideologie, s. 208

¹⁰ Mainstreaming, Záverečná správa o aktivitách skupiny špecialistov pre mainstreaming,

žien, či už ide o násilie páchané na ženách alebo obchod so ženami alebo iné porušovanie práv. Ďalším cieľom by malo byť zlepšenie reprezentácie a dosadenie väčšieho množstva žien do rozhodovacích procesov vo všetkých úrovniach života. Presadzovanie rovnakej účasti žien a mužov na politickom verejnom živote vedie k rozvoju spoločnosti. V prípade, že by ženy a muži tvorili aspoň tretinu členov rozhodovacích orgánov, bola by tu reálna šanca presadiť podstatné zmeny v oblasti politiky rodovej rovnosti.¹¹ Významná je tiež individuálna ekonomická nezávislosť, pretože pozícia žien a mužov v ekonomike je v mnohých prípadoch dôležitá pre rodovú rovnosť. Za ďalšiu kľúčovú metu rovnosti považujeme vzdelanie, ktorým spoločnosť prenáša normy, vedomosti a zručnosti na stále novú generáciu. Posledným cieľom politiky rovnosti je potreba odstrániť oboma pohlaviami uznanú nerovnosť v spoločnosti. Rodová rovnosť je súvislý proces, ktorý sa musí neustále predkladať, definovať.¹²

1.1 Gender mainstreaming –uplatňovanie rodového hľadiska

Gender mainstreaming predstavuje stratégiu uplatňovania rodového hľadiska. Definícia princípu rodového hľadiska hovorí, že: „*uplatňovanie rodového hľadiska – gender mainstreaming – spočíva v reorganizácii, zlepšení, rozpracovaní a vyhodnotení rozhodovacích procesov vo všetkých oblastiach politiky a práce danej organizácie. Cieľom uplatňovania rodového hľadiska je zapojenie rodovo špecifickej perspektívy do všetkých rozhodovacích procesov a využívanie každého rozhodovacieho procesu v prospech dosiahnutia rodovej rovnosti.*“¹³

Pojem gender mainstreaming vznikol v roku 1985 na tretej Svetovej konferencii OSN o ženách, v roku 1995 na štvrtej Svetovej konferencii OSN o ženách v Pekingu bol explicitne schválený ako stratégia. V praxi tento pojem znamená, že vlády jednotlivých krajín preveria vo všetkých oblastiach politiky a tiež v jednotlivých prípadoch, aký dopad má ich politika na situáciu žien, a ako predpokladané opatrenia budú vplývať na situáciu žien, a to v zmysle cieľov zakotvených v medzinárodných zmluvách.¹⁴ Gender mainstreaming sa snaží o ustanovenie rodovej rovnosti ako dominantného trendu v spoločnosti a to tak, že ženy aj muži majú rovnaký prospech. Predstavuje partnerstvo

¹¹ Mainstreaming, Záverečná správa o aktivitách skupiny špecialistov pre mainstreaming

¹² Mainstreaming, Záverečná správa o aktivitách skupiny špecialistov pre mainstreaming.

¹³ Stiegler, B.: Ako uplatňovať rodové hľadisko s.7

¹⁴ Mainstreaming, Záverečná správa o aktivitách skupiny špecialistov pre mainstreaming.

medzi mužmi a ženami na zabezpečenie toho, aby sa oba rody plne zúčastňovali na rozvoji spoločnosti a mali rovnaký prospech zo zdrojov spoločnosti.¹⁵

Ďalej tento pojem znamená zavedenie naprávania alebo úplné odstraňovanie príčin nerovnosti. Koncept uplatňovania rodového hľadiska sa tiež snaží o kladenie správnych otázok, prostredníctvom ktorých zisťuje, do ktorej oblasti by sa mali nasmerovať vyčlenené zdroje. Usiluje sa o väčšiu pozornosť pre mužov a ich rolu vo vytváraní spoločnosti s princípom rovnosti. V posledných rokoch sa program mainstreamingu presadzuje hlavne v mimovládnych európskych organizáciách. Mainstreaming je politickým aj technickým procesom. Zahŕňa nové spôsoby, ako pristupovať k politickým praktikám a zlepšovaniu organizačnej a inštitučnej štruktúry a tiež má viesť k zmenám v sociálnej štruktúre. Jeho objektom je politika na všetkých stupňoch a jeho subjektmi sú bežní činitelia. Mainstreaming môže politický proces zreorganizovať tak, aby bežní politickí činitelia vedeli, ako realizovať perspektívu pohlaví.¹⁶

Predpokladom využitia princípu rodového hľadiska je zistenie, že rodové otázky zohrávajú dôležitú úlohu, a taktiež poznanie, že mužov a žien sa tie isté veci dotýkajú rôznym spôsobom. Uplatňovanie rodového hľadiska nenahrádza politickú diskusiu o tom, ako sa majú usporiadať vzťahy medzi rodmi. Uplatňovanie rodového hľadiska pomáha napĺňať už sformulované ciele.¹⁷

Rodové hľadisko je princíp, ktorý posúva rodové pomery do popredia záujmu. Rodové pomery sa vytvárajú zákonmi, poisťovacími systémami, predstavami a zvykmi, čiže za pomoci sociálnych a politických štruktúr. Uplatňovanie rodového hľadiska a jeho využitie vychádza z toho, že politika organizácie a jej rozhodovacie procesy súvisia s rodovými rozdielmi. Taktiež vychádza z toho, že tieto rozdiely možno zmeniť tak, aby sa dosiahla rovnosť príležitostí medzi mužmi a ženami. Zároveň však toto uplatňovanie rodového hľadiska nenahrádza politické rozhodnutia.¹⁸ Dôležitým predpokladom na jeho využívanie by mala byť jasná formulácia rodovej politiky v organizácii. Zodpovednosť za uplatňovanie rodového hľadiska v organizácii nesie vedenie danej organizácie. Z toho vyplýva, že vedenie bude musieť podporovať zmeny v organizácii, pretože inak nebude možné ich uskutočniť. V organizácii by nemala existovať osoba, ktorá sa neriadi princípom rodového hľadiska. Netradičnosť tohto

¹⁵ Mainstreaming, Záverečná správa o aktivitách skupiny špecialistov pre mainstreaming

¹⁶ Mainstreaming, Záverečná správa o aktivitách skupiny špecialistov pre mainstreaming

¹⁷ Stiegler, B.: Ako uplatňovať rodové hľadisko, s. 7-9

¹⁸ Stiegler, B.: Ako uplatňovať rodové hľadisko, s.13

princípu spočíva aj v tom, že doteraz sa o záležitosti spojené s postavením žien, starali výlučne ženy. Pri uplatňovaní rodového hľadiska nie je dôležité či sa na rozhodovacích procesoch podieľajú ženy alebo muži. V prípade, že sa organizácia rozhodne, že bude všetky rozhodnutia skúmať z rodového hľadiska, toto rozhodnutie sa potom týka všetkých zamestnancov organizácie. Tí musia mať prehľad o tom, ako ich práca vplyva na rodové pomery. Môžeme však konštatovať, že takýto ideálny stav pravdepodobne neexistuje v žiadnej spoločnosti.¹⁹

Metódy v procese uplatňovania rodového hľadiska môžeme rozdeliť na analytické, konzultačné a participatívne techniky. Prvým krokom pri uplatňovaní rodového hľadiska je zistenie aktuálneho stavu. Zistiť aktuálny stav sa dá pomocou presne určených otázok. Druhým krokom pri uplatňovaní rodového hľadiska je formulácia cieľov. V súvislosti s definíciou rovnoprávnosti môžeme stanoviť dva hlavné ciele. Prvým je rovnaká možnosť pre mužov aj ženy zúčastňovať sa na podujatiach v úlohe referujúcich, moderátorov, expertov. Druhým cieľom sú rovnaké šance pre mužov a ženy pri určovaní tém podujatí. Tretím krokom pri uplatňovaní rodového hľadiska je tvorenie a uplatňovanie opatrení. Posledným štvrtým krokom je vyhodnotenie.²⁰

Organizácia, ktorá sa snaží o presadzovanie rodovej demokracie to bude robiť tak dovnútra organizácie ako aj navonok. Smerom dovnútra organizácie sa bude snažiť, aby nezaobchádzala rozdielne so zamestnancami na základe rodu a rodovej role. Bude teda dôsledne realizovať podporu žien aspoň dovtedy, kým obsadzovanie pozícií, vytváranie pracovných podmienok a odmeňovanie bude nezávislé od rodu. Smerom navonok sa bude usilovať tiež o to isté tým, že svoju politickú činnosť bude konfrontovať s cieľom dosiahnuť rodovú demokraciu.²¹

Podpornými opatreniami pre ženy, ktoré vznikajú, sú napríklad kvóty. Tieto podporné opatrenia slúžia na zrovnoprávnenie žien v rámci organizácie. Taktiež majú za úlohu odstraňovať doterajšiu diskrimináciu žien na základe rodu alebo rodovej roly. Odôvodnením vzniku podporných opatrení je súčasné postavenie žien v pracovnom procese. Stále dochádza k vylučovaniu žien na základe rodu. Toto vylučovanie by sa malo vyrovnávať podporným, rodovo podmieneným uprednostňovaním.²² Vo všeobecnosti možno konštatovať, že podporné opatrenia pre ženy v určitých životných

¹⁹ Stiegler, B.: Ako uplatňovať rodové hľadisko, s. 13-17

²⁰ Stiegler, B.: Ako uplatňovať rodové hľadisko, s. 21

²¹ Pietruchovej, O.; Mesochoritová, A.: Rodová rovnosť v organizácii, s. 29- 30

²² Stiegler, B.: Ako uplatňovať rodové hľadisko, s.24

situáciách sú dôležité, pokiaľ v spoločnosti panuje hierarchický rodový systém a rozdielne pomery. Napríklad, keď sa zlučiteľnosť rodičovských a pracovných povinností bude týkať žien a mužov rovnakou mierou, uplatňovanie rodového hľadiska v tejto oblasti nebude nutné. Podľa B. Stiegler stojí rodová politika na 4 pilieroch:

1. normovanie cieľov (legislatíva, vzory, programy)
2. kvóty alebo zvrátenie vylučovania
3. princíp uplatňovania rodového hľadiska v záujme zlepšenia politických rozhodnutí
4. autonómne štruktúry a autonómna prax žien.

Všetky štyri piliere sa navzájom dopĺňajú a posilňujú.²³

Ženy sú citlivejšie na rodové otázky ako muži, preto potrebujú diskusiu o týchto témach a tiež moc, aby mohli presadiť svoje záujmy v organizácii. Mainstreaming vyťahuje tému pohlaví z izolácie a snaží sa o získanie nových činiteľov k budovaniu vyváženej spoločnosti. Týmto proces transformácie vzťahov pohlaví silnie a smeruje k rovnosti. V posledných rokoch je mainstreaming presadzovaný hlavne v rôznych medzivládnych európskych organizáciách.²⁴

1.2 Diskriminácia z dôvodu pohlavia

S rodom úzko súvisí pojem diskriminácia. Diskrimináciu môžeme definovať ako odlišné zaobchádzanie s ľuďmi. Či už ide o zaobchádzanie s ľuďmi zo strany štátu alebo zo strany ostatných ľudí, ktorí majú istú moc, právomoci. Za diskrimináciu z dôvodu pohlavia sa považuje diskriminácia z dôvodu tehotenstva alebo materstva ako aj z dôvodu pohlavnej alebo rodovej identifikácie.²⁵ Rodová diskriminácia býva často skrytá, a preto sa na prvý pohľad nemusí zdať veľmi rozšírená. Skrýva sa za rodovými stereotypmi. Rodový stereotyp je súbor predsudkov týkajúcich sa mužskosti a ženskosti, považovaných za dané a nemenné. V priebehu dejín sa obsah týchto rodových stereotypov menil v súvislosti so spoločenskými zmenami vo vzťahoch medzi mužmi a ženami. No aj napriek tomu tieto rodové stereotypy naďalej udržiavajú hierarchický vzťah medzi mužmi a ženami²⁶. Ako tvrdí feminizmus tieto rodové rozdiely vytvára spoločnosť, ktorá podnecuje ženy k tomu aby sa zmierili so stereotypom ženského správania sa, teda žiada od nich pasivitu, poddajnosť, ktoré sú potrebné pre plnenie úloh

²³ Stiegler, B.: Ako uplatňovať rodové hľadisko, s. 25

²⁴ Mainstreaming, Záverečná správa o aktivitách skupiny špecialistov pre mainstreaming .

²⁵ Antidiskriminačný zákon SR 365/2004, článok 1, § 2a

²⁶ Bosá M., Minarovičová K. Rodovo citlivá výchova s. 5-8

v domácnosti a v rodine. Naopak, muži sú povzbudzovaní k tomu, aby boli agresívni a súťaživí, lebo to vyžaduje svet práce, politiky a verejného života.²⁷ Tieto stereotypy sú nám od malička vštepované a považujeme ich za prirodzené a aj naďalej sa nimi v živote riadime. A to aj napriek tomu, že nás to dovádza k povrchnosti. Vymaniť sa z týchto rodových stereotypov nie je jednoduché. Je na to potrebný rozvoj osobných schopností a záujmov, ktorý má mať prednosť pred spoločenskými očakávaniami „ženskosti“ alebo mužskosti“. Rodové stereotypy možno odstrániť, ak sa nebudú prezentovať ako niečo nevyhnutné a prirodzené alebo ako spoločenský diktát.²⁸

Pri diskriminácii z dôvodu pohlavia rozlíšujeme priamu a nepriamu diskrimináciu. Antidiskriminačný zákon Slovenskej republiky definuje priamu diskrimináciu ako: [„...*Priama diskriminácia je konanie alebo opomenutie, pri ktorom sa s osobou zaobchádza menej priaznivo, ako sa zaobchádza, zaobchádzalo alebo sa by sa mohlo zaobchádzať s inou osobou v porovnateľnej situácii.*“]²⁹ Rovnako antidiskriminačný zákon Slovenskej republiky pojednáva aj o nepriamej diskriminácii. Definuje ju ako: [„...*Nepriama diskriminácia je navonok neutrálny predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax, ktoré znevýhodňujú osobu v porovnaní s inou osobou; nepriama diskriminácia nie je, ak takéto predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax sú objektívne odôvodnené sledovaním oprávneného záujmu a sú primerané a nevyhnutné na dosiahnutie takéhoto záujmu.*“]³⁰ Ako príklad nepriamej diskriminácie, ktorá nie je protiprávna je situácia, ak si letecká spoločnosť ako podmienku na prijatie do zamestnania stanoví minimálnu výšku zamestnanca alebo zamestnankyne. Na prvý pohľad by mohlo ísť o opatrenie, ktoré je nepriamo diskriminačné, pretože muži sú v priemere vyšší než ženy, a preto by mali vyššiu šancu získať toto zamestnanie. Avšak, v prípade, že by letecká spoločnosť preukázala, že určitú minimálnu výšku svojho personálu potrebuje z bezpečnostných dôvodov (personál musí pozatvárať na začiatku letu batožinový priestor, ktorý je umiestnený v hornej časti lietadla), bolo by toto na prvý pohľad nepriame diskriminačné opatrenie ospravedlniteľné.³¹

Diskriminovať sa dá aj prostredníctvom médií a jazyka. V médiách, najmä čo sa týka reklám, ženy nevystupujú v reklamách, ktoré sa zaoberajú financiami alebo výpočtovou technikou, naopak vystupujú v reklamách zameraných na kozmetiku, kde

²⁷ Citované podľa: Heywood, A. Politické ideologie, s. 213

²⁸ Bosá M., Mínarovičová K. Rodovo citlivá výchova s.8

²⁹ Antidiskriminačný zákon SR 365/2004, článok 1, § 2a odsek 2

³⁰ Antidiskriminačný zákon SR 365/2004, článok 1, § 2a odsek 3

³¹ Debrecéniová, J.: Čo (ne)vieme o diskriminácii, s.15

sú presadzované ako objekty, ktoré musia podliehať ideálom krásy. K diskriminácii prostredníctvom jazyka možno radiť prípady, kedy je triedny kolektív oslovený slovným spojením „milí študenti“ aj napriek tomu, že v kolektíve prevládajú dievčatá, teda študentky. Niekedy môžu nastať situácie, kedy sa ženy samé, možno nevedomky, diskriminujú na základe jazyka tým, že si svoju profesiu uvádzajú v mužskom rode – napríklad očný lekár.³²

Sexizmus je iné pomenovanie pre rodovú diskrimináciu. Rozlišujeme sexizmus benevolentný a hostilný. V prípade benevolentného sexizmu ide o situácie, kedy sú najmä ženám vykonávané láskavosti, ktoré na prvý pohľad vyzerajú ako galantnosť, avšak v skutočnosti sa za nimi skrýva degradovanie ženského pohlavia na úroveň slabšieho. „Láskavý sexizmus“ zľahčuje nepriateľské postoje voči ženám tým, že ich delí na ženy „dobré“ a „zlé“. Dobré sú napríklad tie, ktoré sa starajú o domácnosť a „zlé“ tie, ktoré si budujú kariéru. Opačným prípadom je hostilný sexizmus, čo je očividné urážanie a ponižovanie ženského pohlavia. Vznikol ako reakcia na stúpajúce zrovnoprávnenie žien voči mužom, ktorí to pociťujú ako ohrozenie mužskej nadradenosti. V súčasnej dobe je zameraný najmä proti feministkám, ktoré spochybňujú autoritu a moc mužov. Obe formy sexizmu sa snažia o to, aby sa ženy prestali usilovať o autonómnosť, nezávislosť, a aby plnili požiadavky mužov.³³

1.3 Politický zápas o volebné právo žien

Zápas o volebné právo pre ženy bol bojom o to, čo dnes mnohé z nás považujú za samozrejmosť a nepozastavujú sa nad tým, či majú alebo nemajú právo voliť. Bol zápasom o to, čo dnes mnohé z nás ani nevyužívajú, pretože to považujú za zbytočné. Možno, keby sme poznali históriu tohto boja, vážili by sme si toto právo oveľa viac a práve to je dôvod, prečo je táto téma jednou z podkapitol práce. Hlavnými aktérkami zápasu o volebné právo žien boli sufražetky. Sufražetky pre nás vybojovali oveľa viac, ako len právo voliť. Vybojovali pre nás hlas, ktorý nám dáva možnosť niečo zmeniť. To, čo je v súčasnosti pre nás samozrejmosťou, v minulosti ženy pokladali za nedosiahnuteľné a nemožné. Sufražetky boli členkami radikálneho hnutia za

³²Diskriminácia prostredníctvom médií a jazyka Dostupné na http://www.diskriminacia.sk/?q=s_gender/sm_ways Získané 3.3.2011

³³Báčová V., Prečo ženy prijímajú svoje znevýhodnenia v spoločnosti. Dostupné na <http://www.ruzovymodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-%28cd-rom%29/viera-bacova:-preco-zeny-prijimaju-svoje-znevychodnenia-v-spolocnosti> Získané 3.3.2011

zrovnoprávnenie žien a mužov. Hnutie sufražetiek má svoj pôvod v Spojených štátoch amerických a vzniklo v 19. storočí.³⁴

Muži ženám odopierali volebné právo preto, lebo keby mohli voliť, rozhodovali by o riadení štátu, a tým pádom aj o velení armáde a armáde nemôže veliť niekto, kto sa nezúčastňuje vojny priamo v boji. Nehľadalo sa na to, že ženy vo vojnách strácajú manželov, bratov, synov. Teda aspoň takto bolo odopieranie volebného práva zdôvodňované do začiatku vojny. V autokratických režimoch bolo aj volebné právo mužov natoľko obmedzené, že volebné právo žien sa nikdy nestalo politickou témou.³⁵ Až neskôr, keď sa volebné právo rozšírilo na široké vrstvy mužskej populácie v dôsledku demokratických revolúcií v 18. a 19. storočí, vznikla živná pôda pre začiatok boja o volebné právo žien. Tento boj podporovali od začiatku sufražetky. Spočiatku sa sufražetky usilovali najmä o presadenie práv otrokov a zákaz konzumovania alkoholu. Z dôvodu rôznych antifeministických predsudkov nastal po americkej Občianskej vojne v rokoch 1861 - 1865 rozkol medzi sufražetkami a abolicionistami, ktorí sa obávali, že boj sufražetiek o volebné právo žien a ich požiadavky by mohli znemožniť prijatie volebného práva pre bývalých otrokov, za ktoré abolicionisti bojovali.³⁶ Samozrejme išlo o bývalých otrokov – mužov, ktorí mali toto volebné právo získať. Sufražetky sa teda rozhodli založiť vlastné hnutie, ktoré sa bude venovať výlučne volebnému právu žien. Hlavnými predstaviteľkami tohto hnutia sa stali Lucretia Coffin Mott, Elizabeth Cady Stanton, Susan B. Anthony, Lucy Stone, Abby Kelly Foster, Ernestine Rose. Aj napriek podpore niektorých verejných činiteľov sa sufražetky stali terčom útokov a výsmechov nielen zo strany politikov a novinárov, ale aj samotných amerických občanov, teda aj žien. Proti získaniu volebného práva žien sa angažovala aj väčšina duchovných, ktorí argumentovali tým, že rovnocenné postavenie muža a ženy nie je v súlade s Božou voľou. Avšak v radoch duchovných sa našli aj takí, ktorí sufražetky v boji za práva žien podporovali, napríklad Henry Ward Beecher a Wendell Phillips. Zápas o volebné právo žien v USA sa skončil po prvej svetovej vojne, keď Kongres Spojených štátov amerických uzákonil 19. dodatok k Ústave Spojených štátov amerických, podľa ktorého volebné právo nesmie byť odoprené alebo obmedzené na federálnej ani štátnej úrovni na základe pohlavia.³⁷

³⁴ Juráňová, J.: Volebné právo. s.102

³⁵ Juráňová, J.: Volebné právo. s.102

³⁶ Juráňová, J.: Volebné právo. s.104

³⁷ Juráňová, J.: Volebné právo. s.106

Súboj o volebné právo žien sa odohrával aj na starom kontinente. V Európe bolo hnutie sufražetiek tiež aktívne a zasadzovalo sa za práva žien v niektorých prípadoch dosť radikálnym spôsobom. Najznámejšími aktivistkami v tejto oblasti boli Mary Wollstonecraft či Emmeline Pankhurst z Veľkej Británie. Mary Wollstonecraft sa o volebné právo žien usilovala už v roku 1792 svojím dielom *Obrana práv ženy*.³⁸ Sufražetky boli veľmi zapálené pre to, za čo bojovali. Svedčí o tom aj ich spôsob boja. Niekedy ich označovali až za militantné, kvôli metódam, ktoré v boji za získanie svojich práv používali. Nechápali totižto, prečo sa muži cítia takí ohrození tým, že by ženy získali právo voliť. Na stranu sufražetiek sa postavili aj známe osobnosti vtedajšieho verejného života ako napríklad John Stuart Mill, ktorý ich podporil svojou esejou *Poddanstvo žien* a dokonca pomohol založiť prvú Britskú asociáciu sufražetiek. Tiež sa pokúšal o presadenie zákona, ktorým by ženy získali právo voliť. Taktiež ich podporovali liberálni zákonodarcovia ako John Bright alebo Richard Cobden. Naopak medzi významných antifeministov sa v tej dobe radili kráľovná Viktória, ako aj premiér William Gladstone a taktiež Benjamin Disraeli.³⁹

Sufražetky za práva žien bojovali naozaj horlivo. Zúčastňovali sa rôznych zjazdov politikov a kládli otázky o právach žien, za čo boli okamžite zatknuté a uväznené. Alebo hádzali do áut politikov papierom obalené kamienky, na ktorých boli napísané rôzne heslá. Zúčastňovali sa demonštrácií pred parlamentom, za čo boli zatknuté a väznené. Neskôr vo väzení držali hladovku a odmietali stravu, aby upozornili na to, za čo bojujú, aj keď sú za mrežami. Predstavitelia štátu ani väzenskí správcovia si nemohli dovoliť, aby niektorá zo sufražetiek umrela vo väzení na následky hladovky. Predpokladali, že tým by hnutie získalo podporu verejnosti. Preto pristupovali k takým radikálnym krokom, ako bolo násilné kŕmenie cez hadičku, ktorú väzenkyniam strčili do krku.⁴⁰

Táto alternatíva sa tiež dlho neudržala, pretože toto násilné kŕmenie mohlo spôsobiť smrť. Správcovia väzníc pomocou zákona, ktorý bol prijatý, pristúpili k tomu, že vyhladované sufražetky prepúšťali domov, aby sa zotavili a po zotavení ich následne opäť zatvárali do väzenia. Aj napriek tomuto trýzneniu, sufražetky nezískavali podporu verejnosti, ba ani žien.⁴¹ V hnutí sufražetiek sa nachádzali aj ženy, ktoré pochádzali z „dobrých rodín“. Potom, ako ich uväznili a zistili, kto sú, ich hneď následne

³⁸ Juráňová, J.: *Volebné právo*. s.106

³⁹ Juráňová, J.: *Volebné právo*. s.106

⁴⁰ Purvis, J.: *Emmeline Pankhursts: a biography*. s.113

⁴¹ Juráňová, J.: *Chceme svoj hlas*. s.125

poprepúšťali. Kvôli tomuto si viaceré zmenili meno a pod ním sa ďalej angažovali za práva žien. Pod zmeneným menom už boli uväznené a držané vo väzení tak, ako ich spolubojovníčky za práva žien.⁴²

Po rokoch protestov a demonštrácií sufražetky predsa len získali svoju mučenicu, ktorá sa rozhodla upozorniť na situáciu žien. Emily Wilding Davison sa v roku 1913 rozhodla zakročiť a obetovala sa za práva žien, pričom zomrela na následky poranení hlavy, ktoré utrpela, keď na dostihoch skočila do dráhy kráľovho koňa. Je mnoho teórií o tom, či zomrela nešťastnou náhodou alebo nie. Jedni hovoria, že išlo o mučenicu smrť, aby už konečne boli vypočuté volania sufražetiek. Iní zase tvrdia, že do dostihovej dráhy vbehla kvôli tomu, aby pripevnila vlajku sufražetiek na kráľovho koňa. Tak či onak, sufražetky mali svoju mučenicu, aj keď ich to veľmi netešilo, že práve takýmto spôsobom sa svet musel dozvedieť za čo bojujú a svet konečne začal vnímať sufražetky ako bytosti, ktoré bojujú za svoje práva a nie ako ukričané feministky.⁴³

K zmene pohľadu verejnosti na sufražetky ako na bojovníčky prispelo aj vypuknutie 1. svetovej vojny, kedy sa sufražetky dohodli s predstaviteľmi štátu, že na čas odložia svoj boj za práva žien a pomôžu vlasti v boji. Po skončení vojny mohli ženy v Británii voliť. Avšak ešte nie všetky. Boli tu rôzne obmedzenia. V roku 1918 parlament uzákonil volebné právo vo Veľkej Británii pre všetky manželky zamožných mužov a pre všetky zamožné ženy, ako aj tie univerzitne vzdelané vo veku nad 30 rokov. O desať rokov neskôr parlament znížil vekovú hranicu na 21 rokov. Prvé voľby po uzákonení volebného práva pre ženy sa skončili fiaskom, pretože k urnám prišlo len veľmi málo žien. Najmä preto, že málo žien spĺňalo vyššie spomínané kritériá a taktiež kvôli strachu zo svojich manželov. Napriek tomu sa v roku 1929 sufražetky dočkali ďalšieho víťazstva. Margaret Bonfield sa stala prvou ministerkou v histórii Veľkej Británie.⁴⁴

Vo Francúzsku sa tiež odohrával boj za volebné právo žien. Najvýznamnejšou predstaviteľkou feminizmu v časoch Veľkej francúzskej revolúcie bola Olympe de Gouges. Vďaka svojej Deklarácii práv ženy a občianky z roku 1791 býva označená za zakladateľku moderného feminizmu. Olympe de Gouges bola tiež autorkou divadelných hier, v ktorých sa zaoberala právami žien. Olympe de Gouges, pravým menom Marie

⁴² Juráňová, J.: Chceme svoj hlas s.125

⁴³ Rappart, H.: Encyclopedia of women social reformers. s.178

⁴⁴ Juráňová, J.: Chceme svoj hlas. s.132-133

Gouze sa narodila na juhu Francúzska v roku 1748. V sedemnástich rokoch sa vydala a o rok neskôr sa jej narodil syn Pierre. V tom istom roku jej zomrel manžel a tým, že získala status vdovy a rozhodla sa žiť ako kurtizána, sa jej otvorili dvere do kruhov vzdelancov. Ako sama uviedla, s trpkosťou si uvedomovala svoje postavenie, robila to preto, aby zlepšila postavenie žien v budúcnosti.⁴⁵

Autorka vo svojej deklarácii spracovala nielen vylúčenie žien z verejného života, ale aj iné otázky súvisiace s právami žien. Priam priekopnícky prináša myšlienky osvietenstva z feministickej perspektívy. Hlásala, že ženy by mali mať právo aj na trest za porušenie zákona. Olympe de Gouges bola v 1793 zatknutá. Zámenkou pre jej zatknutie bola jej úvaha o potrebe plebiscitu pri rozhodovaní o budúcej forme vlády. V tom istom roku bola aj popravená. Krátko po jej smrti boli zakázané ženské kluby a jej príklad slúžil ako výstraha. V roku 1795 občiansky zákonník vo Francúzsku ustanovil muža za poručníka ženy. O volebné právo žien sa vo Francúzsku bojovalo ešte veľmi dlho, viac ako stopäťdesiat rokov.⁴⁶

Tabuľka č.1 Zavedenie volebného práva pre ženy v jednotlivých krajinách:

Štát	Rok udelenia volebného práva
Tasmánia	1893
Nový Zéland	1893
Austrália	1902
Fínsko	1906
Nórsko	1913
Dánsko	1915
Holandsko, ZSSR	1917
Kanada, Luxembursko	1918
Rakúsko, ČSR, Nemecko, Poľsko, Švédsko	1919
Belgicko (čiastočne)	1919
Belgicko (úplne)	1948

⁴⁵ CVIKOVÁ, J. Olympe de Gouges: Deklarácia práv ženy a občianky, s. 136-141

⁴⁶ DE GOUGES, O. Declaration of the rights of women Dostupné na <http://www.library.csi.cuny.edu/dept/americanstudies/lavender/decwom2.html>

Ekvádor	1929
Južná Afrika	1930
Brazília, Uruguaj	1932
Turecko, Kuba	1934
Francúzsko	1944
Taliansko, Japonsko	1946
Čína, Argentína	1947
Južná Kórea, Izrael	1948
Chile, India, Indonézia	1949
Švajčiarsko	1971

Zdroj: Juráňová, J.: Volebné právo žien s. 107

1.4 Feminizmus

Zadefinovať feminizmus je pomerne dosť ťažké. Miller v Blackwellovej encyklopédii politického myslenia definuje feminizmus v jeho širšom význame ako záujem o spoločenskú rolu ženy vo vzťahu k mužom v spoločnostiach súčasných aj minulých vychádzajúc z predpokladu, že ženy trpia a trpeli mnohými nepravosťami.⁴⁷

Môžeme konštatovať, že až do začiatku 60-tych rokov sa sexuálne rozdiely nepovažovali za dôležité, prípadne pokiaľ sa brali do úvahy, boli považované za prirodzené. Ženy sa hodili na prácu v domácnosti, pretože rodili deti a vychovávali ich. Muži vďaka fyzickej sile boli predurčení na prácu mimo domova. Tieto zakorenené stereotypy sa začali v 60-tych rokoch postupne meniť, najmä za pomoci feministiek. Práve ony začali upozorňovať na rozdiely medzi pohlaviami. Feminizmus sa vyvinul do samostatnej ideológie v 60-tych rokoch a začiatkom 70-tych rokov. Feminizmus možno definovať ako presvedčenie, že nerovnosť a útlak medzi pohlavím môžu byť, ba dokonca musia byť odstránené. Feminizmus bojoval napríklad za zastavenie ženskej obriezky, za zrušenie obmedzení v obliekaní, za rovnoprávny prístup k vzdelaniu, ako aj

⁴⁷ Miller, D: Blackwellova encyklopédie politického myslenia, s.116

za zvýšenie počtu žien na vysokých miestach v oblasti verejného života. Aj keď termín feminizmus radíme skôr do 20. storočia, dejiny feminizmu siahajú až do antiky. Síce nie terminologicky, ale vecne áno. Vrchol feminizmu dosiahol v ranom období osvietenstva.⁴⁸

Feministické myslenie v zmysle útlaku a nerovností medzi pohlaviami sa objavuje aj v medzinárodných vzťahoch. Avšak neskôr ako v iných socio – vedných disciplínach, niekedy v 80-tych rokoch 20. storočia. Dôvodom tohto oneskoreného nástupu feminizmu do oblasti medzinárodných vzťahov bolo, že medzinárodné vzťahy boli považované za vysokú politiku a feminizmus a otázky pohlavia sa radili do politiky nízkej. Ale hlavným dôvodom podľa F. Hayllidaya bolo presvedčenie, že medzinárodné vzťahy sú genderovo – neutrálne, a teda nemôžu byť viac o ženách ako sú o mužoch. Do medzinárodných vzťahov feminizmus vstupuje spoločne s ostatnými, dá sa povedať kritickými teóriami ako je napríklad postmodernizmus a prostredníctvom tretej debaty kritizuje dovtedajšie medzinárodné vzťahy. Feminizmus si však zachoval svoj široký záber, rôznorodosť a častokrát aj protichodosť svojich teórii. V medzinárodných vzťahoch existujú dve úrovne skúmania rodu. Prvou úrovňou je žena ako kategória a druhou je rod ako epistemológia. Táto druhá kategória zahŕňa analýzy feministických epistemológií, analýzy feministických kritik tradičných konceptov medzinárodných vzťahov ako aj feministický popis medzinárodných vzťahov. Prvá úroveň, teda žena ako kategória skúma, postavenie žien ako aktérok medzinárodných vzťahov a tiež skúma postavenie žien ako obetí mužskej dominancie v medzinárodných vzťahoch. Asi najdiskutovanejšou otázkou medzinárodných vzťahov, ktorej „hlavnými aktérkami“ sú ženy, je otázka vojny a mieru. Tieto otázky sú pre feminizmus dôležité aj z toho hľadiska, že pracujú s mužskou aj ženskou identitou. Samozrejme z diskusie o ženskej a mužskej prirodzenosti nevedie žiadne konsenzuálne východisko.⁴⁹

Feminizmus môžeme rozdeliť na tri vlny. Za „prvú vlnu“ sa považuje obdobie, kedy ženy bojovali za svoje volebné právo a za to, aby mali rovnaké práva ako muži. Toto ženské hnutie bolo najsilnejšie v tých krajinách, kde bola vysoká miera politickej demokracie. Táto „prvá vlna“ feminizmu skončila víťazstvom v podobe udelenia volebného práva ženám. „Druhá vlna“ sa objavuje v 60-tych rokoch. Prispelo k nej vydanie knihy Betty Friedanovej *Mystika ženskosti*. Táto „druhá vlna“ tvrdila, že získanie volebného práva nevyriešilo „ženskú otázku“. Jej cieľom nebola len politická

⁴⁸ Heywood, A. Politické ideologie, s. 204

⁴⁹ Kryštofik, M.: Feminizmus v medzinárodných vzťahoch In: *Global politics*

emancipácia žien, ale ich celkové „oslobodenie“. Emancipácia pre ženy predstavovala možnosť utiecť z každodennej rutiny rodinného života v domácnosti. Spomínané oslobodenie žien teda znamenalo, že sa budú podieľať rovnakým dielom na verejnom živote ako muži, že získajú právo na vzdelanie a profesionálnu kariéru. Tento cieľ nebolo možné dosiahnuť len politickými reformami, ale vyžadovalo si to radikálne spoločenské zmeny. Poslednou „vlnou“ feminizmu je takzvaný postfeminizmus, ktorý sa objavuje v 80-tych rokoch. Názov postfeminizmus odkazuje na to, že feministické ciele už boli dosiahnuté. Feministické organizácie sa objavujú takmer vo všetkých západných krajinách. Ženské skupiny sa vyvíjali aj v rozvojových krajinách na základe podnetu konferencie OSN v Mexiku, ktorá rok 1975 vyhlásila za Medzinárodný rok žien.⁵⁰ V niektorých rozvojových oblastiach sveta bránia rozvoju feminizmu rôzne prekážky. Najmä v moslimských krajinách existuje deliaca čiara medzi sociálnym postavením mužov a žien, ktorá je badateľná v inštitúte polygamie či nosení závojov. Existuje tu silný odpor k feminizmu aj kvôli tomu, že odporuje tradičným princípom morálky a náboženstva. V Iráne sa objavila istá forma moslimského feminizmu. Ženy podporili prísne pravidlá obliekania sa a separovania žien z verejného života pričom verili, že tieto opatrenia obnovia úctu k ženám a pozdvihnú ich sociálne postavenie.⁵¹

Za charakteristické rysy feminizmu možno považovať skúmanie a vysvetľovanie rozdielov medzi mužmi a ženami vo vnútri spoločnosti. Feministky si kladú otázku, ako tieto rozdiely vznikajú a ako sa dajú odstrániť. Usudzujú, že rodová nerovnosť sa udržala práve preto, že rodová deľba práce bola považovaná za prirodzenú a nie politickú. Vo feminizme Heywood vyčleňuje tri prúdy a to liberálny feminizmus, socialistický feminizmus a radikálny feminizmus. Liberálny feminizmus presadzuje požiadavku rovnoprávnosti. V podstate je reformný, pretože sa nesnaží útočiť na to čo niektoré feministky vidia ako patriarchálnu štruktúru spoločnosti, ale usiluje sa o rovnomernú súťaž žien a mužov vo verejnom živote. Socialistický feminizmus na rozdiel od liberálneho tvrdí, že ženy čelia len politickému a právnomu znevýhodneniu, ktoré možno napraviť pomocou zákona alebo vytvorením rovnakých možností. Väčšina socialistických feministiek sa stotožnila s tým, že nútenie žien zotrvať v domácnosti slúži ekonomickým záujmom kapitalistov⁵². Podstatou radikálneho feminizmu je presvedčenie, že charakteristickým rysom spoločnosti je sexuálny útlak a ďalšie formy

⁵⁰ Heywood, A.: Politické ideológie, s.207

⁵¹ Heywood, A. Politické ideologie, s. 206-207

⁵² Kryštofik. M.: Feminizmus v medzinárodných vzťahoch In: *Global politics*

nespravodlivosti, ako triedne vykorisťovanie a rasová nenávisť sú druhotné. Niektoré feministicky postupne začali akceptovať rozdiely medzi mužmi a ženami a to ich doviedlo ku kultúrnemu feminizmu, teda k odchodu z agresívneho mužského sveta politiky do apolitickej kultúry a takému životnému štýlu.⁵³

Feministky vysvetľujú hierarchické vzťahy medzi mužmi a ženami cez koncept patriarchátu. Ak sa na patriarchát pozrieme z historického hľadiska ide o teóriu alebo doktrínu, podľa ktorej je politická autorita dôsledkom vlády otca v rodine a je od nej odvodená. Patriarchát sa sústreďuje na vplyv a právomoci otca – manžela, ktorého považuje za prirodzenú autoritu.⁵⁴ Feministky usudzujú, že vláda otca v rodine symbolizuje mužskú nadvládu vo všetkých ostatných inštitúciách. Avšak tento pojem sa používa v širšom význame ako „vláda mužov“ či už v rodine alebo mimo nej. Môžeme povedať, že patriarchát je hierarchicky usporiadaná spoločnosť, ktorú charakterizuje sexuálny a generačný útlak. Cieľom feminizmu je zvrhnutie tohto patriarchátu a skoncovanie s diskriminačným sexuálnym útlakom.⁵⁵

Môžeme konštatovať, že feminizmus nie je len čisto ženskou záležitosťou. V minulosti v roku 1911 v USA vznikla Mužská liga za volebné právo pre ženy. Táto liga organizovala účasť mužov na pochodoch za volebné právo pre ženy. Tiež presviedčala mužských predstaviteľov legislatívy o dôležitosti tohto volebného práva pre ženy. Najviac stúpcov mužského rodu zastupuje Národná organizácia mužov proti sexizmu. Je to najväčšia organizácia, ktorá združuje mužov podporujúcich rodovú rovnosť. Členovia tejto organizácie veria, že rovnoprávnosť žien vedie k zlepšeniu života mužov.⁵⁶

Feminizmus hlása, že mužov ženie potreba dominovať a túžba po nadvláde, po moci, po dobývaní. Muži sami to však tak necítia. Tvrdia, že doma sú utláčani manželkami, v práci šéfom, cítia sa bezmocní. Dá sa konštatovať, že mužská túžba po moci a nadvláde je formulovaná zo ženského pohľadu. Je pravda, že muži ako jednotlivci sú bezmocní, ale ako skupina sú naozaj pri moci. Dôvod, prečo muži nepodporujú zápas žien o nastolenie rodovej rovnosti, je strach! Strach z výsmechu, strach z odsúdenia svojím okolím. Boja sa iných mužov, ktorí o nich vyhlásia, že nie sú takými mužmi ako oni. Strach z iných mužov ich vedie k mlčaniu. Napríklad, keď sú svedkami násilia páchaného na ženách - mlčia, keď sú svedkami ponižovania žien -

⁵³ Heywood, A. Politické ideológie, s. 216 - 225

⁵⁴ Miller, D: Blackwellova encyklopédia politického myšlení s.176

⁵⁵ Heywood, A. Politické ideológie, s.209

⁵⁶ Kimmel, M.S. Mali by/ môžu/ budú muži podporovať feminizmus? s.375 - 381

mlčia, keď sú svedkami obťažovania - mlčia⁵⁷ Mužskosť je v podstate hranie akejkoľvek predpísanej úlohy. Ženy často používajú ako nástroj, prostredníctvom ktorého chcú iným mužom ukázať, že svoj strach úspešne kompenzujú. Muži sa domnievajú, že túžba ovládať ženy im umožňuje udržiavať strach pod kontrolou. Taktiež aj strach z homofóbie mužov navádza k tomu, aby ukazovali všetky znaky mužského správania a mužských postojov, aby si o nich náhodou niekto nespravil nesprávny názor. Medzi najhlavnejšie atribúty takéhoto správania patrí najmä ponižovanie žien, ich vylúčovanie z verejnej oblasti. Určitá časť práce Národnej organizácie mužov proti sexismu sa zameriava na prelomenie mlčania mužov. Podľa ich teórie násilie páchané mužmi môže byť zastavené jedine mužmi. Na základe všetkých týchto argumentov môžeme konštatovať, že muži nechcú podporiť rodovú rovnosť ani feminizmus, pretože majú strach. Majú strach z ostatných mužov a z toho, ako budú pred nimi vyzerat'.⁵⁸

Bez ohľadu na právne, politické, sociálne reformy vo všetkých spoločnostiach pretrváva podstatný rozdiel v úlohách žien a mužov. Feminizmus je dnes samostatnou politickou ideológiou a pravdepodobne pretrvá dovedy, dokedy bude v spoločnosti pretrvávajúť rodová nerovnosť.⁵⁹

⁵⁷ Kimmel, M.S. Mali by/ môžu/ budú muži podporovať feminizmus? s.380

⁵⁸ Kimmel, M.S. Mali by/ môžu/ budú muži podporovať feminizmus? s.375 - 381

⁵⁹ Heywood, A.: Politické ideologie, s. 227

2. Rada Európy a rodová rovnosť

V rámci Rady Európy bol pre problematiku rodovej rovnosti vytvorený Výbor pre rovnosť medzi mužmi a ženami – Steering committee for equality between women and men (CDEG) Tejto problematike sa však venuje aj Parlamentné zhromaždenie Rady Európy a Kongres miestnych a regionálnych samospráv. Výbor pre rovnosť medzi mužmi ženami je medzivládny orgán, ktorý je zodpovedný za obranu, stimulovanie a vedenie opatrení Rady Európy na podporu rodovej rovnosti. Je priamo zodpovedný Výboru ministrov, od ktorého preberá inštrukcie, ktorému adresuje svoje závery, návrhy a správy. Členmi tohto výboru sú nominanti vlád jednotlivých členských štátov, ktoré ich aj menujú. Podmienkou pre nominantov na členov tohto výboru je, že to musia byť odborníci zaoberajúci sa politikou rovnosti medzi mužmi a ženami. Výbor je poverený, aby presadzoval prijatie a vykonávanie spoločných štandardov rovnosti žien a mužov, zavedením mechanizmu rodovej rovnosti, zavedením konkrétnej politiky rovnosti žien a mužov a efektívnym využívaním gender mainstreamingu. Ďalej vyvážením zastúpenia žien a mužov v politike a sprístupnením rozhodovania vo všetkých oblastiach spoločnosti vrátane hospodárskej sféry.⁶⁰ Taktiež má za úlohu starať sa o prevenciu a boj proti násiliu na ženách, proti obchodovaniu s ľuďmi. Dôležitým cieľom, ktorý si tento výbor stanovil, je podporiť spoluprácu medzi členskými štátmi s cieľom dosiahnuť rovnosť žien a mužov de facto ako neoddeliteľnú súčasť ľudských práv.⁶¹

Výbor spolupracuje s ostatnými riadiacimi výbormi v presadzovaní rozličných projektov a pri prispievaní k realizácii úloh, ktoré si stanovil. Pripravuje programy činnosti na nadchádzajúce roky. Výbor organizuje konferencie ministrov o rovnosti žien a mužov. Prvá konferencia ministrov na tému rodovej rovnosti sa konala v Štrasburgu 4. marca 1986. Jej témou bola Rovnosť žien a mužov v politickom živote – politika a stratégie na dosiahnutie rovnosti v rozhodovaní. Posledná konferencia sa uskutočnila 24. - 25. mája 2010 v azerbajdžanskom Baku a bola v poradí už siedmou na tému rovnosti mužov a žien. Hlavnou témou konferencie bolo preklenutie priepasti medzi de iure a de facto rovnosťou. Podtémami konferencie boli pozitívne opatrenia a gender

⁶⁰ Steering committee for equality between men and women. Dostupné na http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/04CDEG/index_en.asp

⁶¹ Steering committee for equality between men and women. Dostupné na http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/04CDEG/index_en.asp

mainstreaming pre dosiahnutie rodovej rovnosti de facto a ďalšou podtémou bol Boj proti rodovým stereotypom: rola vzdelávania a médií.⁶²

V rezolúcii siedmej konferencie sa uvádza, že Výbor ministrov Rady Európy by mal monitorovať činnosti Rady Európy v súvislosti s akčným plánom „Dosiahnutie de iure a de facto rovnosti žien a mužov“, prijatom na tejto konferencii. Taktiež odporúča preklenúť priepasť medzi de iure a de facto rovnosťou na základe spolupráce s Európskym inštitútom pre rodovú rovnosť.⁶³ Generálny tajomník Rady Európy by mal podľa rezolúcie aktívne podporovať vyváženú účasť žien a mužov v rámci sekretariátu a v riadiacich výboroch a ďalších orgánoch Rady Európy. Aktéri konferencie tiež odporúčajú postupné zavádzanie uplatňovania rodového hľadiska, ako aj zavádzanie gender budgeting do všetkých programov a aktivít v rámci Rady Európy. Gender budgeting je aplikáciou gender mainstreamingu na rozpočtový proces a spočíva v skúmaní rozpočtu z rodového hľadiska. Účastníci konferencie taktiež odporúčajú, aby Generálny tajomník predkladal každý rok správu o pokroku dosiahnutom pri implementácii politiky rovnosti žien a mužov v inštitúciách a orgánoch Rady Európy.⁶⁴

2.1 Zastúpenie žien a mužov v inštitúciách Rady Európy

Výbor pre rovnosť medzi mužmi a ženami je poverený podporovať rodovú rovnosť nielen na vnútroštátnej úrovni členských krajín, ale rovnako aj v rámci Rady Európy. Na základe tohto poverenia vykonáva štúdie, analýzy a hodnotenia stavu rodovej rovnosti v inštitúciách Rady a v inštitúciách členských štátov.⁶⁵ V tejto podkapitole by sme chceli ukázať ako sa zmenil počet žien a mužov zastúpených v inštitúciách Rady Európy od roku 2005 do roku 2008. Podkladom pre komparáciu zastúpenia žien a mužov v inštitúciách Rady Európy bola štúdia pani Reginy Tavares de Silva.

Zastúpenie žien v parlamentnom zhromaždení v roku 2005 bolo 26.2% a mužov 73.8%. V roku 2008 sa počet žien zastúpených v Zhromaždení zvýšil na 29.3% a počet mužov klesol na 70.7%. Ako môžeme vidieť počet žien stúpol o 3.1%. Zastúpenie žien

⁶²Rezolúcia 7. konferencie Výboru ministrov v Baku Dostupné na http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/05conferences/ministerial-conferences/7th-Ministerial%20Conference/index_en.asp

⁶³Rezolúcia 7.konferencie Výboru ministrov v Baku. Dostupné na [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/05conferences/ministerial-conferences/7th-Ministerial%20Conference/MEG-7\(2010\)1_resolution_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/05conferences/ministerial-conferences/7th-Ministerial%20Conference/MEG-7(2010)1_resolution_en.pdf)

⁶⁴Rezolúcia 7.konferencie Výboru ministrov v Baku. Dostupné na [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/05conferences/ministerial-conferences/7th-Ministerial%20Conference/MEG-7\(2010\)1_resolution_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/05conferences/ministerial-conferences/7th-Ministerial%20Conference/MEG-7(2010)1_resolution_en.pdf)

⁶⁵Parity democracy. A far cry from reality s.3

v Zhromaždení v roku 2008 je vyššie ako odporúčaná kvóta 40%, prípadne sa rovná 40% v delegáciách z krajín Bulharska, Chorvátska, Estónska, Fínska, Nórska, Slovinska a Švédska. V prípade Bulharska a Švédska je zastúpenie žien dokonca vyššie ako zastúpenie mužov, ktorí reprezentujú tieto krajiny v Zhromaždení Rady Európy.⁶⁶

Tabuľka č.2 Zastúpenie žien a mužov v Parlamentnom Zhromaždení

ROK	ŽENY	MUŽI
2005	26,2%	73,8%
2008	29,3%	70,7%

Zdroj: Parity democracy. A far cry from reality. s.55-57

Ďalšou inštitúciou, v rámci ktorej prebehla analýza zastúpenia žien a mužov je Európsky súd pre ľudské práva. Súd sa rovnako ako ďalšie inštitúcie Rady snaží o vyrovnanú participáciu mužov a žien. V roku 2005 na Európskom súde pôsobilo 27% žien a 73% mužov. V roku 2008 počet žien zastúpených v radoch sudcov stúpol o 6.3% na 33.3% a počet mužov klesol na 66.7%. V roku 2008 bol celkový počet sudcov 48 z čoho bolo 16 žien a 32 mužov. Čo sa týka vedúcich pozícií v rámci Európskeho súdu pre ľudské práva v roku 2005, boli tieto pozície plne obsadené mužmi, kým percento žien zastúpených v týchto pozíciách bolo nulové. V roku 2008 sa zlepšila situácia žien aj vo vedúcich pozíciách v rámci Európskeho súdu pre ľudské práva. Ich počet sa zvýšil na 20% v rámci prezidentov jednotlivých sekcií a na 40% v rámci viceprezidentov jednotlivých sekcií.⁶⁷

Tabuľka č. 3 Zastúpenie žien a mužov v radoch sudcov ESLP

ROK	ŽENY	MUŽI
2005	27%	73%
2008	33,3%	66,7%

Zdroj: Parity democracy. A far cry from reality. s.70

Posledným orgánom v rámci Rady Európy, ktorý sa zúčastnil analýzy, je Kongres miestnych a regionálnych samospráv. Táto inštitúcia je jedinou inštitúciou, kde zastúpenie žien od roku 2005 do roku 2008 pokleslo. Kým v roku 2005 tu bolo

⁶⁶Parity democracy. A far cry from reality. s.55-57

⁶⁷Parity democracy. A far cry from reality s.70

zastúpených 27,8% žien z národných delegácií, v roku 2008 tento počet klesol na 24,1% zastúpených žien. Počet mužov zastúpených v tejto inštitúcii naopak vzrástol z 72,2% v roku 2005 na 75,9% v roku 2008. Môžeme konštatovať, že je to spôsobené tým, že vo viacerých národných delegáciách nie sú zastúpené ženy, ale iba muži. Napríklad v roku 2005 spĺňalo odporúčanú kvótu pre zastúpenie žien (40%) 18 členských krajín a v roku 2008 to bolo len 12 členských štátov. Toto je jeden z negatívnych prípadov vývoja účasti žien na zastúpení na politickej moci. Medzi členské krajiny, ktorých zastúpenie žien v tejto inštitúcii bolo v roku 2008 nulové patria Albánsko, Andorra, Bulharsko, Chorvátsko, Estónsko, Grécko, Litva, Lotyšsko, Moldavsko, Poľsko, Slovensko a Slovinsko. Naopak 100% zastúpenie žien v tejto inštitúcii má Luxembursko, Malta, Cyprus. Do tejto skupiny so 100% zastúpením žien môžeme zaradiť ešte aj Fínsko, o ktorom je všeobecne známe, že má priaznivú politiku rodovej rovnosti a snaží sa ju implementovať vo všetkých sférach.⁶⁸

Tabuľka č.4 Zastúpenie žien a mužov v Kongrese miestnych a regionálnych samospráv

ROK	ŽENY	MUŽI
2005	27,8%	72,2%
2008	24,1%	75,9%

Zdroj: Parity democracy. A far cry from reality s.59

Údaje, ktoré sme analyzovali v texte sme získali zo štatistík Rady Európy, ktoré uverejnila v rámci monitoringu, konaného na základe Odporúčania (2003) 3 z roku 2003. Z analyzovaných štatistík sme sa dozvedeli, že zastúpenie žien a mužov v inštitúciách Rady sa po prijatí odporúčania (2003) 3 zmenilo. Počet žien stúpol v Parlamentnom Zhromaždení a rovnako aj na Európskom súde pre ľudské práva. Jediná inštitúcia, kde počet zastúpených žien v národných delegáciách klesol, je Kongres regionálnych a miestnych samospráv.

2.2 Európsky dohovor o ľudských právach

Dohovor o ochrane ľudských práv bol podpísaný 4. novembra 1950 v Ríme. Existencia tohto Dohovoru ako aj jeho kontrolných orgánov, ako sú Európska komisia pre ľudské práva a Európsky súd pre ľudské práva, predstavuje jeden z najvýznamnejších

⁶⁸Parity democracy. A far cry from reality s. 58-61

mechanizmov, prostredníctvom ktorých Rada Európy zabezpečuje vysokú úroveň ochrany ľudských práv v jej členských štátoch. Môžeme konštatovať, že Európsky dohovor o ochrane ľudských práv je najprepracovanejšou zmluvu na svete, týkajúcou sa ľudských práv. Jeho normy ochrany ľudských práv a základných slobôd musia plniť všetky členské štáty. Vzniku Dohovoru predchádzala Všeobecná deklarácia ľudských práv a Americká deklarácia práv a povinností človeka. Všeobecnej deklarácii ľudských práv pripadlo čestné miesto v preambule Európskeho dohovoru, v ktorej vyhlasuje dôležité zásady ako spravodlivosť a mier, kolektívne uplatňovanie niektorých práv vyhlásených v tejto Všeobecnej deklarácii. Európsky dohovor bol prvým medzinárodným dokumentom v oblasti ľudských práv, ktorý sa usiluje o ochranu širokého okruhu ako občianskych tak aj politických práv. A to jednak tak, že prebral formu zmluvy právne záväznú pre jej zmluvné strany, a jednak tým, že zaviedol systém kontroly realizácie týchto práv na vnútroštátnej úrovni. Napríklad, ako sa uvádza v článku 25 Dohovoru, môže zmluvná strana Dohovoru prijať kontrolu Európskej komisie pre ľudské práva, ak konanie pred Komisiou vyvolá jednotlivec a nie štát.⁶⁹

Pre potreby našej práce je z tohto Dohovoru dôležitý článok 14, ktorý pojednáva o diskriminácii. V článku 14 sa uvádza: „*Užívanie práv a slobôd priznaných týmto Dohovorom musí byť zabezpečené bez diskriminácie založenej na akejkoľvek príčine, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, rod alebo iné postavenie.*“⁷⁰ Pojem diskriminácia podľa článku 14 vo všeobecnosti zahŕňa prípady, keď sa s osobou alebo skupinou zaobchádza horšie bez akéhokoľvek zodpovedajúceho zdôvodnenia. Podľa článku 14 teda ide o nerovnosť konkrétneho zaobchádzania a nie o porovnávanie možností, z ktorých štát vyberá v prípade, že obmedzuje výkon daného hmotného práva.⁷¹ Zásady rovnosti a nediskriminácie upravuje vnútroštátne aj medzinárodné právo. Tieto zásady môžu byť formálne alebo materiálne. O formálne zásady ide vtedy, keď ide o dôslednú právnu úpravu postavenia všetkých osôb. O materiálne zásady ide napríklad vtedy, pokiaľ ide o rozdelenie práv a výhod v danej spoločnosti. V oboch týchto prípadoch obsahuje právo určité rozdiely medzi užívateľmi týchto práv. Dôležitou otázkou však je, kedy sa tieto rozdiely stanú zakázanou diskrimináciou. Článok 14 rovnako ako Európsky Dohovor chráni

⁶⁹ Gommien D.: Krátky sprievodca Európskym Dohovorom o ľudských právach. s.1-6

⁷⁰ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, článok 14, 1950

⁷¹ Gommien D.: Krátky sprievodca Európskym Dohovorom o ľudských právach, s.92-95

práva jednotlivcov a nie práva skupín ako takých. Znamená to, že iba osoby, ktoré sú priamo postihnuté porušením jedného alebo viacerých práv, ktoré sú chránené Dohovorom, sa môžu obrátiť so sťažnosťou na orgány v Štrasburgu. To znamená, že nikto nemôže podať sťažnosť na porušovanie práv v mene inej, údajne poškodenej osoby. Dokonca aj v takzvaných „skupinových“ sťažnostiach musí každý člen skupiny preukázať, že on sám je obeťou.⁷² Dohovor však nestanovuje všeobecný záväzok nediskriminácie. To znamená, že ochrana zakotvená v článku 14 je sprievodná voči ostatným hmotným právam ukotveným v Dohovore. Samotná ochrana teda nie je nezávislá. Komisia a Súd však vyhlásili, že aj v prípade, ak by štát splnil svoje povinnosti, ktoré mu vyplývajú z rešpektovania určitého hmotného práva, ktoré je v danom prípade porušené, mohol by byť aj napriek tomu napadnutý za nedodržanie toho istého práva, ale v spojení s článkom 14.⁷³

Podľa štatistík Európskeho súdu pre ľudské práva bolo od roku 1959 až do roku 2010 podaných celkovo 147 prípadov, ktoré sa týkajú porušenia článku 14.⁷⁴ Za posledný rok 2010, ktorý môžeme uviesť ako najaktuálnejší to bolo 20 prípadov.⁷⁵

2.3 Dokumenty Rady Európy k rodovej rovnosti

Rada Európy na stránke Výboru pre rodovú rovnosť uverejňuje rôzne dokumenty týkajúce sa rodovej rovnosti. Tieto dokumenty prijíma Výbor ministrov. Za najdôležitejšiu môžeme považovať Deklaráciu o rovnosti žien a mužov. Táto deklarácia bola prijatá Výborom ministrov dňa 16. novembra 1988 na 83. zasadnutí. Touto deklaráciou sa členské štáty Rady Európy zaväzujú dodržiavať body stanovené v Deklarácii. V dokumente sa uvádza, že rovnosť medzi mužmi a ženami je základným ľudským právom potvrdeným v mnohých medzinárodných dokumentoch a členské štáty majú dbať o dodržiavanie tohto práva rovnosti medzi mužmi a ženami.⁷⁶ Ďalej výbor uvádza, že zlepšenie a pokrok ľudstva sú závislé na rodovej rovnosti. Odsudzuje všetky

⁷² Gommien D.: Krátky sprievodca Európskym Dohovorom o ľudských právach, s.92-95

⁷³ Gommien D.: Krátky sprievodca Európskym Dohovorom o ľudských právach. s.92-95

⁷⁴ Štatistika porušenia článkov Dohovoru podľa krajín. Dostupné na http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/2B783BFF-39C9-455C-B7C7-F821056BF32A/0/Tableau_de_violations_19592010_ENG.pdf

⁷⁵ Štatistika porušovania článkov Dohovoru za rok 2010. Dostupné na http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/596C7B5C-3FFB-4874-85D8-F12E8F67C136/0/TABLEAU_VIOLATIONS_2010_EN.pdf

⁷⁶ Deklarácia o rovnosti žien a mužov. Dostupná na <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetIma ge=609520&SecMode=1&DocId=699020&Usage=2>

formy sexizmu, pretože tie udržujú myšlienku nadradenosti jedného pohlavia nad druhým. Touto deklaráciou chce Rada uplatňovať svoje odhodlanie presadzovať a rozvíjať politiky zamerané na dosiahnutie rovnosti medzi mužmi a ženami vo všetkých oblastiach života. Zároveň predstavitelia výboru sú si vedomí, že rodová diskriminácia tvorí prekážku na ceste k rovnosti vo všetkých oblastiach života či už ide o sféru politickú, ekonomickú, sociálnu alebo kultúrnu.⁷⁷ Výbor je presvedčený o potrebe sledovania účinných cieľov pre dosiahnutie rodovej rovnosti. Vyjadruje poľutovanie nad pretrvávajúcimi sexistickými postojmi, z ktorých vyplývajú určité vzory správania sa. Bude sa snažiť o zavedenie stratégií, ktoré budú viesť k rovnosti pohlaví a budú vytvárať rovnaké príležitosti pre uplatnenie schopností a talentu oboch pohlaví. Tieto stratégie by mali prinášať opatrenia, ktoré povedú k zrovnoprávneniu mužov a žien. Mali by sa týkať najmä ochrany práv jednotlivca, rovnakého prístupu ku všetkým úrovňam verejnej správy, rovnakého prístupu ku vzdelaniu a slobodnej voľby v oblasti vzdelávania, rovnakého prístupu k povolaniu a profesijnému rozvoju, rovnosti odmeňovania a podporovania ekonomickej nezávislosti, ďalej rovnakého prístupu k informáciám a samozrejme tiež odstraňovania násilia páchaného na ženách v rodinách.⁷⁸ V poslednej časti dokumentu vyzýva členské štáty, ktoré sa ešte nestali zmluvnými stranami Protokolu 7 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Európskej sociálnej charty a jej dodatkového protokolu, aby tak urobili.⁷⁹

Ďalším dôležitým dokumentom je Deklarácia o uskutočnení rodovej rovnosti realitou, zo 119. zasadnutia Výboru ministrov z 12. mája 2009, ktoré sa konalo v Madride. Táto deklarácia bola podpísaná 20 rokov po vyhlásení Deklarácie o rovnosti žien a mužov. Výbor ministrov tak obnovil svoj záväzok, ktorý si dal, a ktorý sa týka dosiahnutia skutočnej rovnosti medzi mužmi a ženami. Zároveň v tejto deklarácii vyzýva členské štáty, aby sa zaviazali k prekonaniu priepasti medzi rodovou rovnosťou faktickou a právnou. V tejto obnovennej deklarácii Výbor pripomína, že politiky členských štátov by mali byť rodovo citlivé, mali by zohľadniť sociálne reality, na ktoré sa vzťahujú a uvedomiť si, že spoločnosť sa skladá z mužov a žien a tí majú rozličné

⁷⁷ Deklarácia o rovnosti žien a mužov. Dostupná na <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=609520&SecMode=1&DocId=699020&Usage=2>

⁷⁸ Deklarácia o rovnosti žien a mužov. Dostupná na <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=609520&SecMode=1&DocId=699020&Usage=2>

⁷⁹ Deklarácia o rovnosti žien a mužov. Dostupná na <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=609520&SecMode=1&DocId=699020&Usage=2>

potreby. Zároveň sa v tejto deklarácii uznáva, že právne postavenie žien sa v priebehu dvadsiatich rokov zlepšilo, ale preklenutie priepasti medzi rodovou rovnosťou faktickou a právnou je stále výzvou.⁸⁰ V deklarácii sa ďalej uvádza, že výbor ľutuje skutočnosť, že postavenie žien v politickom a verejnom živote je naďalej slabé, a tiež poukazuje na diskrimináciu žien vo všetkých sférach spoločnosti. Nalieha na členské štáty, aby odstránili štrukturálne príčiny nerovnosti medzi mužmi a ženami, vrátane oblasti rozhodovacieho procesu v politickom, verejnom a hospodárskom sektore. Tiež vyzýva na zabezpečenie ekonomickej nezávislosti žien prostredníctvom udržania rovnováhy na trhu práce a v hospodárskom živote, na základe odstránenia diskriminácie a rodových stereotypov, a zaručenia rovnakej mzdy za rovnakú prácu. Odporúča členským štátom, aby vymazali rodové stereotypy, ktoré sú prekážkou v sebarealizácii mužov a žien. Navrhuje odstrániť tieto rodové stereotypy prostredníctvom vzdelávania a médií. Toto odstránenie násilia je dôležité pre mier, bezpečnosť a dodržiavanie ľudských práv. Pre urýchlené dosiahnutie týchto cieľov výbor odporúča vytvoriť adekvátny politický a právny rámec, ďalej implementovať stratégiu pomocou účinných a inovačných nástrojov tak, aby dosiahnutie rovnosti medzi mužmi a ženami bolo výzvou pre celú spoločnosť. Pritom je však potrebné odstraňovať prekážky brániace rodovej rovnosti.⁸¹ Ako nástroje pre dosiahnutie rodovej rovnosti možno využívať rôzne rodové analýzy, zavádzanie gender mainstreamingu do praxe a ďalšie iné. Taktiež sa v tomto dokumente spomína dôležitosť vyzvať generálneho tajomníka Rady Európy, aby sa podieľal na monitorovaní a hodnotení pokroku v oblasti implementácie politiky rodovej rovnosti v každom členskom štáte.⁸²

2.3.1 Odporúčania

Parlamentné zhromaždenie Rady Európy prijíma rôzne odporúčania, ktoré adresuje Výboru ministrov. Tieto odporúčania sa týkajú rôznych tém súvisiacich s rodovou rovnosťou. V odporúčaní 1555 (2002) Zhromaždenie vyjadruje znepokojenie nad rastúcim vystavovaním detí sexistickým myšlienkam propagovaným v médiách.

⁸⁰ Deklarácia o uskutočnení rodovej rovnosti realitou. Dostupné na <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1441675&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

⁸¹ Deklarácia o uskutočnení rodovej rovnosti realitou. Dostupné na <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1441675&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

⁸² Deklarácia o uskutočnení rodovej rovnosti realitou. Dostupné na <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1441675&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

Zhromaždenie žiada členské štáty, aby prijali zákon o rovnosti mužov a žien v médiách, aby financovali začatie nových projektov o rodovej rovnosti v médiách, realizovali programy, ktoré umožnia ženám prístup ku komunikačným zdrojom a vedomostiam najmä v oblasti nových komunikačných technológií. Vyzýva tiež použiť pozitívnu diskrimináciu alebo systém kvót na zabezpečenie rovnováhy medzi mužmi a ženami na všetkých úrovniach rozhodovania, financovať porovnávacie štúdie, s cieľom zabezpečiť, aby tvorcovia politik mali lepšiu predstavu o rovnosti žien a mužov. V tomto dokumente ďalej Zhromaždenie odporúča, aby Výbor vypracoval medzinárodné etické štandardy založené na rovnosti medzi ženami a mužmi. Tiež odporúča vytvorenie strediska zloženého zo ženských žurnalistiek, ktoré má vzniknúť pod záštitou Rady Európy, aby študovalo spôsob, akým sú ženy zobrazované v európskych médiách a na základe toho navrhnuť príslušné opatrenia. Tiež vyzýva, aby Výbor prispel k rozvoju medzinárodnej spolupráce s cieľom uprednostniť posilnenie komunikačných sietí a médií žien v súvislosti so zásadou rovnosti žien a mužov.⁸³

Odporúčanie (2003) 3 sa zaoberá rovnomernou účasťou žien a mužov na politickom a verejnom rozhodovaní. Bolo prijaté 12. 3. 2003 Výborom ministrov. V tomto odporúčaní sa Výbor zameriava na pozíciu žien a mužov v politike a verejnom sektore. Aj napriek tomu, že ženy tvoria viac ako polovicu populácie a voličov v členských štátoch Rady Európy, ich postavenie v rozhodovacom procese či už v politike alebo vo verejnom živote, je slabé. Výbor sa domnieva, že vyváženejšia účasť žien a mužov na politickom rozhodovaní by viedla k lepšej a účinnejšej tvorbe politiky. Taktiež je nevyhnutnou podmienkou pre lepšie fungovanie demokratickej spoločnosti.⁸⁴ Výbor ministrov na základe argumentov v tomto odporúčaní navrhuje členským štátom Rady, aby podporovali vyrovnané zastúpenie žien a mužov prostredníctvom oboznamovania verejnosti s tým, že rovnaké zdieľanie právomocí medzi mužmi a ženami posilňuje a obohacuje demokraciu. Výbor upozorňuje, že pod vyváženou účasťou sa rozumie účasť v rozhodovacích procesoch. Táto účasť by v politickom a verejnom živote nemala klesnúť pod 40%.⁸⁵ Členské štáty majú chrániť a presadzovať rovnosť občianskych a politických práv žien a mužov a tiež majú zabezpečiť, aby ženy

⁸³ Odporúčanie 1555 (2002) Dostupné na <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta02/EREC1555.htm>

⁸⁴ Odporúčanie (2003) 3 Dostupné na [https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2003\)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2003)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383)

⁸⁵ Odporúčanie (2003) 3 Dostupné na [https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2003\)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2003)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383)

a muži mohli uplatňovať svoje individuálne hlasovacie práva. Mali by zväžiť prípadné ústavné alebo legislatívne zmeny, ktoré by zahŕňali pozitívne opatrenia, uľahčujúce vyrovnanjšiu účasť žien a mužov na politickom a verejnom rozhodovaní. Výbor zároveň členským štátom pripomína, že by mali propagovať a podporovať osobitné opatrenia na stimuláciu a podporu žien na účasti na politickom a verejnom živote. Členské štáty majú zabezpečiť, aby toto odporúčanie bolo oznámené všetkým relevantným politickým inštitúciám či už ide o parlamenty, miestne a regionálne úrady, o politické strany, odbory alebo o mimovládne organizácie. Ďalej odporúča členským štátom, aby zväžili legislatívne reformy týkajúce sa zavedenia rovnakých pravidiel pre kandidátov vo voľbách na miestnej, regionálnej, národnej a nadnárodnej úrovni. Tiež by vlády členských štátov mali zabezpečiť rodové vyváženie vo funkciách, ktoré sú nominované vládou a inými orgánmi verejnej moci. A tiež by mali zaistiť, aby nábor, výber a vymenovanie vedúcich pozícií vo verejnom sektore boli rodovo citlivé a transparentné.⁸⁶ Samozrejme sa v odporúčaní spomína, aby členské štáty zväžili prijatie vhodných právnych predpisov na zabezpečenie vyváženého zastúpenia mužov a žien vo všetkých národných delegáciách, medzinárodných organizáciách a fórach. Dôležitým bodom tohto odporúčania je výzva adresovaná členským štátom, aby podporili parlamenty pri zriaďovaní parlamentných výborov alebo delegácií pre práva žien a rovnosť príležitostí. Tiež, aby podporili zavedenie uplatňovania rodového hľadiska v organizácii ich práce.⁸⁷

Členské štáty by tiež mali podporiť ženské organizácie ako aj organizácie, ktoré sa zameriavajú na rodovú rovnosť. Mali by zabezpečiť podporu a rozvoj poradenských programov, a pomáhať pri budovaní dôvery v ženy, vykonávať mediálne tréningy pre ženy, ktoré majú záujem vstúpiť do politiky. Rovnako by mali podporovať aj školenia pre ženy kandidátky alebo zvolené zástupkyne o informačných a komunikačných technológiách. Taktiež by jednotlivé vlády členských krajín mali podporiť zapojenie žien z etnických, kultúrnych menšín do rozhodovacieho procesu. Mali by podporovať mimovládne organizácie a výskumné ústavy, ktoré vykonávajú štúdie o účasti a vplyve

⁸⁶ Odporúčanie (2003) 3 Dostupné na

[https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2003\)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2003)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383)

⁸⁷ Odporúčanie (2003) 3 Dostupné na

[https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2003\)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2003)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383)

žien na rozhodovací proces.⁸⁸ Výbor odporúča vykonávať výskumy o rozdelení hlasov na základe verejnej mienky s cieľom zistiť volebné vzorce žien a mužov. Ďalej by mali podporovať výskum zameraný na prekážky, ktoré bránia prístupu žien k politickému a rozhodovaciemu procesu na rôznych úrovniach v politickej sfére a výsledky by mali byť zverejňované. Počas predvolebnej kampane by mali povzbudzovať médiá, aby mužskí aj ženskí kandidáti dostali rovnaký priestor. Členské štáty by mali zvážiť prijatie nasledujúcich ukazovateľov: percento žien a mužov, ktorí boli zvolení za zástupcov v parlamentoch, percento žien a mužov v národných delegáciách, ktoré sú súčasťou Parlamentného zhromaždenia Rady Európy a Kongresu miestnych a regionálnych orgánov Európy a iných medzinárodných organizácii a fór, percento žien a mužov v národných, federálnych a regionálnych vládach, percento žien a mužov sudcov Najvyššieho súdu. Tieto ukazovatele majú slúžiť na meranie pokroku v oblasti rozhodovacieho procesu v politike. V súvislosti s týmito ukazovateľmi odporúča členským štátom, aby predložili každý druhý rok správy svojim národným parlamentom o dosiahnutom pokroku a prijatých opatreniach, a tiež o dosiahnutom pokroku a prijatých opatreniach v oblasti zapájania žien do rozhodovacieho procesu. Súčasťou tohto programu je tiež podporovanie pravidelných analýz o viditeľnosti a zobrazovaní žien a mužov v národných spravodajských a publicistických reláciách, najmä počas predvolebnej kampane.⁸⁹

V oblasti venovanej ženám v médiách Zhromaždenie vyhlásilo dve odporúčania: jedno sa zaoberá obrazom žien v médiách a druhé obrazom žien v reklame. V odporúčaní 1799 (2007), ktoré sa zaoberá obrazom žien v reklame, Zhromaždenie žiada Výbor, aby zabezpečil, že ho členské štáty implementujú.⁹⁰ V tomto odporúčaní ďalej žiada Výbor, aby vymenoval medzinárodnú komisiu odborníkov, ktorí majú vykonávať hĺbkové štúdie o obraze žien a mužov v reklame a poskytovať informácie o stave týchto analýz. Zhromaždenie taktiež žiada, aby boli z reklám odstránené všetky myšlienky propagujúce diskrimináciu žien a vyzýva Výbor, aby naliehal na členské

⁸⁸ Odporúčanie (2003) 3 Dostupné na

[https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2003\)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2003)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383)

⁸⁹ Odporúčanie (2003) 3 Dostupné na

[https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2003\)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2003)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383)

⁹⁰ Odporúčanie 1799 (2007) Dostupné na

<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta07/EREC1799.htm>

štáty, aby organizovali rôzne kampane na národnej úrovni, zamerané na zvýšenie povedomia v oblasti sexistických a násilných reklám.⁹¹

Odporúčanie 1853 (2008) sa zaoberá zapájaním mužov do dosiahnutia rovnosti medzi mužmi a ženami. Zhromaždenie sa domnieva, že verejná politika by mala obsahovať okrem rodovej perspektívy aj výzvu na odstraňovanie stereotypov, a tiež by mala obsahovať akcie zamerané na podporovanie mužskej účasti na budovaní rodovej rovnosti. V tomto odporúčaní Zhromaždenie pripomína, že Rada Európy nesie zodpovednosť za zapojenie muža do podpory vyváženej účasti žien a mužov na verejnom živote a politike. Zhromaždenie v tomto odporúčaní vyzýva Výbor, aby zabezpečil zapájanie mužov do akčných programov v oblastiach, ktoré sú vyhradené najmä pre ženy. Napríklad sociálne záležitosti, vzdelávanie, ale tiež odporúča zapojenie žien do oblastí, ktoré sú záležitosťami mužov.⁹²

Odporúčanie 1899 (2010) ide v rámci zastúpenia žien vo verejnej správe ešte hlbšie a venuje sa priamo sfére volebného systému. Zhromaždenie vyzýva Výbor, aby povzbudil členské štáty k zvýšeniu zastúpenia žien v politike prijatím potrebných opatrení ako napríklad reforma volebných systémov na jeden, ktorý bude priaznivejší pre zastúpenie žien v politike. V krajinách s pomerným volebným systémom odporúča zvážiť zavedenie kvóty (v ideálnom prípade aspoň 40%) alebo zavedenie takzvaného zipsového systému, ktorý je založený na striedaní ženských a mužských kandidátov.⁹³ Tieto opatrenia by mali byť sprevádzané odstraňovaním rodových stereotypov či odstraňovaním „vstavanej“ mediálnej zaujatosti voči ženským kandidátom. V tomto odporúčaní Zhromaždenie navrhuje Výboru ministrov, aby zvážil vypracovanie dodatkového protokolu k Európskemu dohovoru o ľudských právach, ktorý by sa mal týkať rodovej rovnosti.⁹⁴

2.4 Rozsudky Európskeho súdu pre ľudské práva v oblasti rodovej rovnosti

⁹¹ Odporúčanie 1799 (2007) Dostupné na <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta07/EREC1799.htm>

⁹² Odporúčanie 1853 (2003) Dostupné na <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta08/FREC1853.htm>

⁹³ Odporúčanie 1899 (2010) Dostupné na <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/EREC1899>.

⁹⁴ Odporúčanie 1899 (2010) Dostupné na <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/EREC1899.htm>

Mary Fogarty v. United Kingdom je rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 21.11. 2001. Sťažovateľka je írsky občianka pani Mary Fogarty, ktorá bola vo februári 1995 prepustená zo zamestnania. Pracovala na veľvyslanectve USA v Londýne. Žalobu podala na vládu USA pracovnému súdu Veľkej Británie s tým, že jej prepustenie bolo dôsledkom diskriminácie, ktorá je zakázaná britskou právnou normou (Sex Discrimination Act 1975). Tvrdila, že sa stala obeťou sexuálneho obťažovania zo strany nadriadeného, a že bola prepustená v dôsledku zhoršených vzťahov, ktoré vyplynuli zo sexuálneho obťažovania. Vláda USA sa nedovoľovala imunity a súd žalobe v roku 1996 vyhovel. Strany sa následne dohodli na odškodnom vo výške 12 000 libier. Žalobkyňa sa následne už po vynesení rozsudku pracovného súdu uchádzala o dve ďalšie miesta na veľvyslanectve a v oboch prípadoch bola neúspešná. Preto podala ďalšiu žalobu na pracovný súd v septembri 1996, kde tvrdila, že odmietnutie veľvyslanectva zamestnať ju, je reakciou na konanie, ktoré predtým vyhrala a ide o prenasledovanie, ktoré je diskrimináciou v zmysle uvedeného britského zákona.⁹⁵ V tomto konaní uplatnila vláda USA námietku imunity s tým, že všetky miesta, o ktoré sa žalobkyňa uchádzala, patria k administratívnejmu a technickému personálu veľvyslanectva. Žalobkyňa sa vo svojej sťažnosti na súde odvolávala na článok 6 odsek 1 Dohovoru v spojení s článkom 14 Dohovoru a tvrdila, že s odkazom na imunitu štátov jej bol odoprený prístup k súdu, pričom účelom tohto konania, ktoré zamýšľala iniciovať, bolo dovoliť sa ochrany pred diskriminačným jednaním, takže odopretie prístupu k súdu malo za následok porušenie článku 14 Dohovoru. Súd v tomto konaní poukázal na existujúcu tendenciu obmedziť imunitu štátov v sporoch o otázkach spojených so zamestnaním. Avšak medzinárodná prax nie je jednotná v tom či imunita platí aj naďalej a či sa vzťahuje na spory zo zmlúv týkajúcich sa celého personálu alebo len vedúcich pracovníkov zahraničných misií. Nedá sa teda povedať, že by sa poskytnutie tejto imunity odkláňalo od súčasne uznávaných noriem medzinárodného práva.⁹⁶ V medzinárodnom práve nie sú zrejmé tendencie k zmierneniu princípu imunity štátov, pokiaľ ide o podmienky nábora zamestnancov zahraničných misií. Pretože potom táto imunita platí pre všetky spory v oblasti zamestnancov, bez ohľadu na ich obsah a nezávisle od pohlavia, národnosti, miesta pobytu alebo iných špecifických vlastností navrhovateľa, v ktorých by sa zaobchádzanie líšilo. Nemožno preto povedať, že by sa so žalobkyňou zaobchádzalo inak ako s akoukoľvek inou osobou, ktorá

⁹⁵ Yearbook of the European convention on human rights 2001,s. 199-203

⁹⁶ Yearbook of the European convention on human rights 2001,s. 199-203

zamýšľa podať proti veľvyslanectvu žalobu vo vzťahu k zamestnaniu. Teda nebolo preukázané, že by obmedzenie uvalené na jej prístup k súdu malo diskriminačný charakter.⁹⁷

Ďalší prípad, týkajúci sa porušenia článku 14 Európskeho dohovoru o ľudských právach, je prípad Schuler–Zraggen proti Švajčiarsku z roku 1995. Prípad sa týkal diskriminácie z dôvodu pohlavia. Sťažovateľka pani Schuler závažne ochorela, čo ju prinútilo odísť zo zamestnania a bol jej priznaný invalidný dôchodok. O šesť rokov neskôr porodila dieťa a zároveň sa musela podrobiť lekárskej prehliadke, ktorá mala preskúmať, či je pani Schuler práceschopná. V lekárskej správe sa uvádzalo, že pani Schuler je absolútne nespôsobilá vykonávať kancelársku prácu, ale na 60% až 70% je spôsobilá na vykonávanie práce v domácnosti. Z dôvodu zmeny v jej rodinných pomeroch, v dôsledku porodenia syna a zlepšenia jej zdravotného stavu bolo pani Schuler pozastavené vyplácanie invalidného dôchodku. Pani Schuler podala odvolanie, ktoré vnútroštátny súd zamietol a konštatoval, že nemá nárok na invalidný dôchodok, pretože sa od nej ako do ženy očakáva, že sa po pôrode vzdá zamestnania a postará sa o syna a domácnosť aj v prípade, že by jej zdravotný stav dovolil pracovať.⁹⁸ Európsky súd pre ľudské práva konštatoval porušenie článku 14 Dohovoru. Tvrdil, že predpoklad švajčiarskeho súdu, že by sťažovateľka po tom, ako sa stala matkou mala opustiť zamestnanie, aj keby nebola chorá, bol mylný. Tvrdil, že to nie je možné považovať za náhodnú poznámku, hoci aj netaktne formulovanú, so zanedbateľným účinkom, ale že práve naopak je táto poznámka rozhodujúca a zavádza rozdiely v zaobchádzaní založené na pohlaví. Keďže sa v tomto prípade diskriminácia na základe pohlavia potvrdila, takéto rozdielne zaobchádzanie by mohlo byť odôvodnené len mimoriadnymi dôvodmi, ktoré v tomto prípade neboli dokázané.⁹⁹

Ďalším prípadom, ktorý Európsky súd pre ľudské práva identifikoval ako diskrimináciu z dôvodu pohlavia, bol prípad Abdulaziz, Cabales, Balkandali proti Veľkej Británii. Spoločným znakom všetkých troch sťažovateľiek bolo, že mali povolenie k pobytu na území Veľkej Británie, ale ich manželom britské úrady zamietli žiadosť o povolenie na pobyt v dôsledku ustanovení imigračných predpisov. Sťažovateľky namietali nielen porušenie článku 14 o zákaze diskriminácie, ale aj článku 6, ktorý pojednáva o práve na súkromný a rodinný život. Európsky súdny dvor pre

⁹⁷ Yearbook of the European convention on human rights 2001, s. 199-203

⁹⁸ Yearbook of the European convention on human rights, 1993 s. 200-204

⁹⁹ Yearbook of the European convention on human rights, 1993 s. 200-204

Ľudské práva dospel k záveru, že vyhostenie manžela sťažovateľky predstavuje diskrimináciu z dôvodu pohlavia pri zabezpečovaní práva sťažovateľky na rešpektovanie rodinného života. Súd sa ďalej vyslovil, že rozdielu v zaobchádzaní medzi mužmi a ženami v tomto prípade chýba cieľ a rozumné zdôvodnenie, a že prax britských úradov nebola objektívne a primerane odôvodnená.¹⁰⁰ Vzhľadom na to, že pokrok v oblasti zrovnoprávnenia pohlaví bol dôležitým cieľom všetkých členských štátov Rady Európy, iba veľmi vážne dôvody by mohli zdôvodniť rozdielnosť v jednaní s jedincami rôzneho pohlavia. Súd po preštudovaní štatistík predložených britskou vládou nebol presvedčený o tom, že opatrenie vyhostiť manželov sťažovateľiek malo prispieť k udržaniu verejného poriadku. Skutočnosť, že Veľká Británia zvolila ohľaduplnejší prístup / ktorý Dohovor nevyžaduje /. pokiaľ šlo o prijatie sťažovateľiek, ktoré sa mohli usídlieť na jej území, nezabránilo konštatovaniu o porušení článku 14 Dohovoru.¹⁰¹

¹⁰⁰ Yearbook of the European convention on human rights, 1985 s. 184-188

¹⁰¹ Yearbook of the European convention on human rights, 1985 s. 184-188

ZÁVER

V práci sme sa venovali vysvetleniu pojmu rodovej rovnosti, ako aj jeho uplatňovaniu v praxi, v rôznych organizáciách. Práca pojednáva o prijímaní opatrení na podporu a implementáciu politiky rodovej rovnosti, ako aj opatrení na uplatnenie rodového hľadiska, ako je napríklad zavádzanie kvót pre mužov a ženy. Zaoberali sme sa tiež podmienkami, ktoré sú potrebné pre dosiahnutie rodovej rovnosti nielen v zamestnaní, ale aj vo sfére politického a verejného života. V práci sme rozpracovali tému boja za volebné právo, ktorý predchádzal vytvoreniu politiky rodovej rovnosti, pretože po získaní volebného práva ženy upriamovali svoju pozornosť na dosiahnutie rovnakých podmienok a príležitostí ako majú muži, ako aj na získanie rovnakého postavenia, aké majú muži. Faktom je, že ženy väčšinou čelia diskriminácii najmä z dôvodu pohlavia, či už prostredníctvom priamej alebo nepriamej diskriminácie. K takejto diskriminácii prispievajú najmä rodové stereotypy, ktoré sú dodnes deťom vštepované od útleho veku. Rodové stereotypy pojednávajú napríklad o tom, že ženy sa majú starať o domácnosť a muži zarábať peniaze. Predstavitelia teórie feminizmu, a tiež aj odborníci, ktorí sa angažujú v rámci Rady Európy na tému rodovej rovnosti tvrdia, že až po odstránení týchto stereotypov bude možné dôkladne implementovať politiku rodovej rovnosti.

Samotná Rada Európy sa na základe podnetov, ktoré predstavujú správy a závery Výboru pre rovnosť medzi mužmi a ženami, snaží o účinnú implementáciu politiky rodovej rovnosti. Svedčia o tom aj kvóty zavádzané Radou, ktoré zohrávajú dôležitú úlohu pri zastúpení žien a mužov v inštitúciách Rady. Rada odporúča členským štátom, aby prijali kvótu minimálne 40% pre zastúpenie žien v jednotlivých delegáciách členských krajín. A to najmä prostredníctvom rôznych dokumentov ako napríklad odporúčaní a deklarácií, ktoré prijíma v tejto oblasti. Rada potom tieto odporúčania adresuje členským štátom. Odporúčania sú prijímané Parlamentným zhromaždením Rady. Výbor pre rovnosť medzi mužmi a ženami má tiež za úlohu organizovať konferencie na tému rodovej rovnosti. Od založenia Rady Európy bolo zorganizovaných sedem konferencií, ktoré sa tejto téme venovali. Diskriminácia z dôvodu pohlavia bola zakázaná už Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a slobôd, ktorý prijala Rada Európy v roku 1950. Pri porušení zákazu diskriminácie z dôvodu pohlavia sa môže poškodený obrátiť na Európsky súdny dvor pre ľudské práva, ktorý podaný

podnet preskúma a vydá k nemu rozhodnutie. To znamená, že existuje aj právna ochrana rodovej rovnosti na úrovni Rady Európy. Svedčia o tom aj prípady spomenuté v závere práce.

Na záver môžeme konštatovať potvrdenie predpokladu, že Rada Európy sa aktívne angažuje v oblasti rodovej rovnosti. Môžeme to konštatovať na základe nielen toho, že zriadila Výbor pre rovnosť medzi mužmi a ženami, ktorý bol špeciálne vytvorený pre riešenie tejto problematiky. Ale aj na základe toho, že sama Rada implementuje politiku rodovej rovnosti a zavádzanie „kvóty 40%“ pre zastúpenie žien v rámci organizácie Rady Európy. Potvrďuje to aj v práci prezentovaná analýza zastúpenia mužov a žien v jednotlivých orgánoch Rady Európy, na základe ktorej môžeme konštatovať aj stúpajúcu mieru zastúpenia žien v jednotlivých inštitúciách Rady. Za jediný problém možno pokladať fakt, že odporúčania, ktoré Rada adresuje členským štátom, nie sú pre ne právne záväzné, a teda nemusia ich aplikovať do svojich vnútroštátnych poriadkov. Avšak aj tento problém je sčasti vyriešený, a to tým, že od vzniku Rady Európy si členské štáty vytvorili určitý model správania sa a aj napriek tomu, že tieto odporúčania netransponujú, snažia sa dodržiavať body, ktoré Rada v týchto dokumentoch stanovuje.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

1. ASKLÖF,C. – STRANBERG, H. – WENANDER, K.E.: *Proč a jak vypracovat plán rovnosti žen a mužů*. Praha: MPSV ČR, 2003. 53s.
2. BAČOVÁ,V.: Prečo ženy prijímajú svoje znevýhodnenia v spoločnosti. [online][3.3.2011] Dostupné na <http://www.ruzovymodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-%28cd-rom%29/viera-bacova:-preco-zeny-prijimaju-svoje-znevychodnenia-v-spolocnosti>
3. BEAUVOIR,S.: *Druhé pohlaví* II. zväzok. Bratislava: Obzor, 1967. 480s.
4. BOSÁ,M. – MINAROVICHOVÁ,K.: *Rodovo citlivá výchova*. Bratislava: EsFem, 2005. 84s.
5. CVIKOVÁ,J.: *Olympe de Gouges: Deklarácia práv ženy a občianky*. In: Hlasy žien. Bratislava: ASPEKT, 2002. 475s. ISBN 80-85549-30-1
6. CVIKOVÁ,J.-JURÁŇOVÁ,J.: *Feminizmy pre začiatočnice*. Bratislava: ASPEKT, 2002. 205s. ISBN 978-80-85549-85-0
7. DEBRECENIOVÁ,J.: *Čo (ne)vieme o diskriminácii*. Bratislava: Občan a demokracia, 2008. 54s. ISBN 978-80-89140-14-5
8. Declaration on equality of women and men. [online]1988[cit 20.3.2011] Dostupné na <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=609520&SecMode=1&DocId=699020&Usage=2>
9. Declaration: Making gender equality a reality.[online] Madrid, 2009[cit 20.3.2011] Dostupné na <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1441675&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>
10. Diskriminácia prostredníctvom médií a jazyka [online][cit 12.3.2011] Dostupné na http://www.diskriminacia.sk/?q=s_gender/sm_ways
11. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.
12. FILADELFIOVÁ,J.: *Aká práca taká pláca?* Bratislava: ASPEKT,2007. 136s. ISBN 978-80-85549-76-8
13. GOMMIEN,D.: *Krátky sprievodca Európskym Dohovorom o ľudských právach*. Bratislava: ISTER SCIENCE PRESS, 1994. 125s. ISBN 80-88683-02-5

14. GOUGES,O.: Declarations of the rights of women [online]. 1791[cit.15.3.2011]
Dostupné na
<http://www.library.csi.cuny.edu/dept/americanstudies/lavender/decwom2.html>
15. HEYWOOD,A.: *Politické ideologie*. Praha: Victoria publishing,1994.293s. ISBN 80-85865-10-6
16. Hlasy žien. Aspekty ženskej politiky. Bratislava: ASPEKT, 2002. 475s. ISBN 80-85549-30-1
17. JURÁŇOVÁ,J.: *Chceme svoj hlas*. In: Hlasy žien, Bratislava: ASPEKT, 2002 475s. ISBN 80-85549-30-1
18. JURÁŇOVÁ,J.: *Volebné právo*. In: Hlasy žien, Bratislava: ASPEKT, 2002 475s. ISBN 80-85549-30-1
19. KIMMEL,M.S.: *Mali by/môžu/budú muži podporovať feminizmus?* In: Hlasy žien, Bratislava: ASPEKT, 2002 475s. ISBN 80-85549-30-1
20. KIS,J.: *Současná politická filosofie*. Praha: Oikoyne,1997. 501s. ISBN 80-86005-60-7
21. KRYŠTOFÍK,M: *Feminizmus v medzinárodných vzťahoch*. In: Global politics [online]. 2003 [cit 15.3.2011] Dostupné na
<http://www.globalpolitics.cz/studie/feminizmus> ISSN 1213-7685
22. Mainstreaming – Integrovaný postup v oblasti rovnosti pohlaví. Záverečná práca o aktivitách skupiny špecialistov pre mainstreaming.[online] 1998, Štrasburg[cit 12.3.2011] Dostupné na
http://www.radaeuropy.sk/swift_data/source/dokumenty/ikre/publikacie/mainstreaming.htm
23. MILLER,D.a kol.: *Blackwellova encyklopedia politického myšlení*. Brno: Barrister&Principal,2003 560s. ISBN 80-85947-56-0
24. NAGL-DOCEKALOVA,H. a kol.: *Štyri pohľady do feministickej filozofie*. Bratislava: Archa,1994. 142s. ISBN 80-7115-067-3
25. Parity democracy. A far cry from reality. 75s. [online] 2010 [cit 14.4.2011]
Dostupné na [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/women-decisionmaking/CDEG%20\(2009\)17_en_corrected.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/women-decisionmaking/CDEG%20(2009)17_en_corrected.pdf)
26. PORUBÄNOVÁ,S.: *Realita a výzva rodovej rovnosti na Slovensku*. Bratislava: FES,2005 24s. ISBN 80-89149-07-3
27. PIETRUCHOVÁ,O-MESOCHORITISOVÁ,A.: *Rodová rovnosť v organizácii*, Bratislava: OKAT, 2007,63s.

28. PURVIS, J.: *Emmeline Pankhurst: Biography*. New York: Routledge, 2002. 451s. ISBN 0-415-23978-8
29. RAPPORT, H.: *Encyclopedia of women social reformers*. California: ABC Clio, 2001. 888s. ISBN 1-57607-101-4
30. RAWLS, J.: *Teorie spravodlivosti*. In: Kis, J.: *Současná politická filosofie*. Praha: OIKOYMENH, 1997. 501 s. ISBN 80-86005-60-7
31. Recommendation 1555. The image of women in the media. [online] 2002 [cit 20.3.2011] Dostupné na <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta02/EREC1555.htm>
32. Recommendation Rec(2003) 3. of Committee of Ministers to member states on balanced participation of women and men on political and public decision making. [online] 2003 [cit 20.3.2011] Dostupné na [https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2003\)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2003)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383)
33. Recommendation 1799. The image of women in advertising. [online] 2007 [cit 20.3.2011] Dostupné na <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta07/EREC1799.htm>
34. Recommendation 1853. Impliquer les hommes pour réussir l'égalité entre les femmes et les hommes. [online] 2008 [cit 20.3.2011] Dostupné na <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta08/FREC1853.htm>
35. Recommendation 1899. Increasing women's representation in politics through the electoral system [online] 2010 [cit 20.3.2011] Dostupné na <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/EREC1899.htm>
36. RENZETTI, C.M. – CURRAN, D.: *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. 642s. ISBN 80-246-0525-2
37. Rezolúcia 7. konferencie ministrov zodpovedných za rovnosť medzi mužmi a ženami. [online] 2010, Štrasburg [cit 20.3.2011] Dostupné na [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/05conferences/ministerial-conferences/7th-Ministerial%20Conference/MEG-7\(2010\)1_resolution_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/05conferences/ministerial-conferences/7th-Ministerial%20Conference/MEG-7(2010)1_resolution_en.pdf)

38. STIEGLER,B.: *Ako uplatňovať rodové hľadisko*. Bratislava: ASPEKT, 2002. 39s. ISBN 80-85549-32-8
39. *Yearbook of European convention on human rights*. Hague:Martinus Nijhof Publishers,1985. 351s. ISBN 0-7923-0652-X
40. *Yearbook of European convention on human rights*. Hague:Martinus Nijhof Publishers,1993. 570s. ISBN 90-411-0151-9
41. *Yearbook of European convention on human rights*. Hague:Martinus Nijhof Publishers, 2001. 620s. ISBN 90-411-1929-9
42. Zákon č.365/2004. Zákon o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon). 2004